

De inrichting van de Armendissen van de oude Brugse stadsparochies vóór 1526

De Dissen of Tafels van de H. Geest worden beschouwd als de voornaamste caritatieve instellingen van onze Nederlandse steden, sedert de late middeleeuwen (1). Over het ontstaan tast men volledig in het duister. Geen enkele bron vertelt ons iets over de oorsprong, zodat slechts hypothesen daarover kunnen opgemaakt. Eén daarvan is deze van Alberdingk-Thym, volgens dewelke de voorgeschiedenis van de Dissen zou te vinden zijn in de diaconieën, die zelf waren ontstaan in de tijd dat de bisschoppen niet meer in staat waren om persoonlijk de armenzorg waar te nemen. Met de opkomst van het parochiestelsel in de achtste eeuw zou dan in iedere kerk een armenbestuur zijn opgericht. Met het vermeerderen van het aantal behoeftigen vormden zich in de late middeleeuwen allerlei gezelschappen, zowel geestelijke als wereldlijke, die een bepaald gebied van de hulpverlening op zich namen. Zo ontstaan in de elfde en twaalfde eeuw de huizen voor reizigers en pelgrims, voor zieken, verlaten kinderen en wezen. In dit milieu en onder de invloed van een algemene geest van meer georganiseerde hulp, zouden ook de Dissen zijn ontstaan (2). Een andere theorie zegt dat de Dissen werden opgericht

(1) Bij het vermelden van de archiefbronnen worden volgende afkortingen gebruikt: A.O.O.B., voor Archief Commissie van Openbare Onderstand te Brugge; A.P., voor Archief van de Potterie; D.O.V., voor Dis van O.-L.-Vrouw; D.S.G., voor Dis van Sint-Gillis; D.S.J., voor Dis van Sint-Jakobs; D.S.S., voor Dis van Sint-Salvators; D.S.W., voor Dis van Sint-Walburga; K.A.P., voor Kerkarchief van de Potterie; K.A.S.G., voor Kerkarchief van Sint-Gillis; K.A.S.J., voor Kerkarchief van Sint-Jakobs; K.A.S.S., voor Kerkarchief van Sint-Salvators; S.A.B., voor Stadsarchief van Brugge.

(2) P. ALBERDINCK-THYM, *De Gestichten van Liefdadigheid in België van Karel den Grooten tot aan de XVIe eeuw*. — Mémoires couronnées de l'Académie de Bruxelles, 1883, dl. XLV, blz. 105.

ter vervanging van de oude kerkelijke Matricula, de parochiale armenzorg, door de pastoor bestuurd en financieel ondersteund door de Tienden. De nieuwe organisatie zou wegens het verval van het Tiendenwezen ontstaan zijn (3). In elk geval zouden de Dissen hun oorsprong te danken hebben aan de omstandigheden van de elfde en twaalfde eeuw, waarin van de ene kant de kerkelijke armenzorg in verval was geraakt, en anderszijds de opkomst van de steden een sterke inmenging van de burgerij op elk terrein met zich meebracht (4).

De oudste bron van de Brugse Dissen bestaat uit een charter van de Dis van S.-Gillis, daterend van 15 maart 1269. Het is een schenkingsakte waarbij Verheile van den Hee aan de dismeester Jan de Brunne 59 roeden land schenkt, gelegen ten noorden van „den norderen speykine”. De oudste archiefstukken van de andere Dissen hebben als data: O.-L.-Vrouw: 23 juli 1319; S.-Salvators: 30 december 1320; S.-Jakobs: 8 mei 1327; S.-Walburga: 23 februari 1328 (5).

(3) J. LAENEN, *De tafels van den Heiligen Geest. — La vie diocésaine*, 1912, dl. VI, blz. 171-187.

(4) O. DE LAGARDE, *La naissance de l'esprit laïque au déclin du moyen âge*, dl. I, Saint-Paul-Trois-Châteaux, 1934, blz. 201-223.

(5) A.O.O.B., D.S.G., charter 1. Een afschrift in K.A.S.G., reg. 39, f° 166: Sfrindaghes vore palmesoenedaghe int jaer ons Heren alsme scrivet de incarnation M°. CC°. LX°. non." A.C.O.B., D.O.V., charter 6: akte waarbij Marie van der Zande en Celie, weduwe van Jan Romers, een huis schenken aan de Dissen van O.-L.-Vrouw, S.-Salvators en S.-Kruis. Datum: smaendaghes naer Sinte Marien Magdalenendaghe anno Domini M° CCC° ende neghentiene". A.O.O.B., D.S.S., reg. 126, f° 34: de voogden van het Magdalena-godshuis bekenen aan de dis van S. Salvators een rente van 9 schellingen parisis schuldig te zijn, geschonken door Jan Grants. Datum: „in 't jaer ons Heren als men schreef 't incarnationen M° CCC° ende twintich sondaegh vor nieuwedaghe". K.A.S.J., charter getekend met LXXVI: gifte van Jacob van Leffinghe langs zijn testamentarissen, van een rente van 10 schellingen parisis. Datum: „up den achtsten dach van meye int jaer onses Heren dusentich driehondert ende zeven ende twintich". A.O.O.B., D.S.W., charter 4: gifte van Jacob van Leffinghe, langs zijn testamentarissen, van een rente van 10 schellingen parisis. Datum: „int jaer ons Heren als men screef dusentich driehondert ende zevens ende twintich up Sente Michielsdagh".

De meest voorkomende benamingen in de Brugse archiefstukken luiden : „Disch van den scamelen huusweken”, „Mensa pauperum” en „Table des pauvres”. De naam „Tafel van de H. Geest”, in andere streken zeer verspreid, vormt bij ons een uitzondering. Het feit dat zoveel instellingen van liefdadigheid aan de H. Geest zijn toegewijd, wordt verklaard door het oude gebruik de Derde Persoon als de beschermer van de armen en hulpbehoevenden te aanzien (6).

Zoals elke instelling hadden ook de Dissen een eigen inrichting. Aan de hand van de bewaarde archiefstukken zullen wij pogen een beeld te vormen van deze organisatie. Er weze nog opgemerkt dat hier enkel de parochies worden behandeld, die uitsluitend binnen de omwalling van 1297 lagen, nl. S.-Salvators, O.-L.-Vrouw, S.-Jakobs, S.-Walburga en S.-Gillis. De twee andere Dissen, van S.-Kruis en S.-Anna, en van S.-Katelijne, oefenden hun activiteit hoofdzakelijk buiten het omwalde gebied uit. Als eindterm van het onderzoek werd de datum 1526 genomen, omdat in dit jaar de humanist J. Vives een werk over de armenzorg, „De subventionne pauperum”, uitgeeft, waarin hij een nieuw plan voor de hulpverlening voorstelt.

I. De territoriale indeling.

Het werkterrein van de Dissen valt samen met dat van de parochies. Elke Dis werkt op de eigen parochie, en niet daarbuiten. In principie worden dus enkel de armen van de parochie geholpen. De formule „ter lavenesse van den aermen huusweeken van der selver prochie” komt in veel stichtingen voor (7). De inleiding

(6) J. LAENEN, o.c., blz. 178. F. MEFFERT, *Caritas und Krankenwesen bis zum Ausgang des Mittelalters*, Freiburg i. Br., 1927, blz. 235.

(7) B.v. : K.A.S.J., reg. 68, f° 19 v° : stichting van Donaas de Moor en vrouw Adriane, op 15 september 1482.

van de oudste kalender van de Dis van S.-Salvators schrijft: „Dit sijn de disschen van den aermen scamelen huusweeken van Sinte-Salvators...” (8). Een cartularium van dezelfde Dis spreekt „... van den dissche der aermen scamel huusweeken die wonende sijn binnen der prochie van Sinte-Salvators in Brucghe ende niet der buten” (9). Zo komt het dat de armen van eenzelfde stad niet op gelijke wijze werden geholpen. De steun was immers afhankelijk van de mogelijkheden van elke Dis. Alhoewel het principieel steeds bleef bestaan, deed zich in de praktijk een ontwikkeling voor. Vanaf het einde van de veertiende eeuw eigenen sommige stichters zich het recht toe een deel van de fondatie voor bepaalde armen te bestemmen. Dit gebruik nam zelfs zulk een uitbreiding dat op het einde van de vijftiende eeuw soms de helft van de uitdeling aan de armen van de eigen parochie werd onttrokken (10).

II. Het personeel.

De dismeesters. Het armenbestuur van de parochie werd gevormd door de dismeesters. Deze groep is duidelijk te onderscheiden van het commun en van de kerkfabriek. De dismeesters staan volledig zelfstandig tegenover deze instellingen. Dit is reeds duidelijk te zien in een schenkingsakte van 1273: Clais Boudens en zijn vrouw geven aan Jan de Brunne, dismeester van S.-Gillis, vier lijnen land welke de schenkers aanstonds voor veertien schellingen eeuwige cijns terugnemen. Daarvan krijgen de armen van de parochie acht schel-

(8) A.O.O.B., D.S.S., reg. 179, f° 1.

(9) A.O.O.B., D.S.S., reg. 126, f° 1.

(10) Oudste akte waarin deze verplichting voorkomt: stichting van Martin Vande Capelle, van 25 juli 1451, op S.-Salvators: van de 60 provenen moeten er 2 voor S.-Juliaans voorbehouden worden. A.O.O.B., D.S.S., reg. 127, f° 52.

lingen, de kerkfabriek en de pastoor elk 27 penningen, en de koster 18 penningen (11).

De meeste namen van de dismeesters zijn ons bekend uit de charters en de rekeningen. Zo kennen wij ook voor vele jaren hun aantal, wat nuttig is om de groei en het belang van de Dissen na te gaan. Soms wordt bij hun naam het beroep vermeld dat zij uitoefenden; echter niet genoeg om een volledig oordeel te kunnen vormen over de standen waaruit zij werden gekozen. De bekende gevallen wijzen er toch op dat zij werden gezocht onder de welstellende ambachtslieden en de burgerij. Alleen het feit dat zij voor hun arbeid geen vergoeding ontvingen, laat dit reeds veronderstellen.

In totaal kennen wij de namen van 241 dismeesters. Zoals reeds gezegd is de eerst gekende Jan de Brunne van de Dis van *S.-Gillis*, vermeld in de charters van 1269 en 1273. Later is hij kerkmeester geworden (12). Verder zijn op deze parochie nog 55 namen bewaard. In de archiefstukken van de Dis van *O.-L.-Vrouw* treften wij voor deze periode de namen van 59 dismeesters aan. Sommige onder hen deden maar één jaar dienst, zoals Jakob De Meunie en Joos Le Venin in 1516. Anderen oefende hun taak gedurende vele jaren uit, zoals Jan van Nockerhout van 1440 tot 1458, en Jan dela Nesse van 1504 tot 1525. Op *S.-Jakobs* kennen wij 43 dismeesters met hun naam. Merkwaardig is hier het geval van twee Pieters van Rienselede, vader en zoon, die samen gedurende 55 jaar hun krachten ten dienste van de armen stelden (1462-1517). Van de dismeesters van *S.-Salvators* zijn 53 namen bewaard gebleven. Het is opvallend hoe op deze parochie sommige groepen gedurende vele jaren het bestuur in handen hielden. Dat is wellicht één van de redenen van de snelle en grote

(11) A.O.O.B., D.S.G., charter 2; K.A.S.G., reg. 39, f° 128.

(12) A.O.O.B., D.S.G., charter 1, vrijdag voor Palmenzondag 1269. A.O.O.B., D.S.G., charter 2, vrijdag voor S.-Thomas 1273.

bloei van deze Dis. Een periode van grote activiteit lag tussen de jaren 1453 en 1469, wanneer het bestuur bestendig in handen was van het driemanschap Jan Lefevere, Jan Laerke en Jan de Blic. Het kleinste aantal namen komt voor in *S.-Walburga*, met 31 gekende dismeesters. Dit wijst erop dat op deze parochie verschillende dismeesters hun ambt gedurende vele jaren hebben waargenomen, zoals Gillis vande Vlaeymincpoorte en Cornelis vander Weerde, van 1494 tot 1526.

Bij de aanvang stonden slechts één of twee dismeesters aan het hoofd van de Dis. In het begin van de veertiende eeuw werd hun aantal op drie gebracht, met uitzondering van *S.-Walburga*, waar dit slechts in 1480 gebeurde. Na zekere tijd kwam een vierde de groep vervoegen. Dit gebeurde op *O.-L.-Vrouw* rond 1344, op *S.-Gillis* rond 1348, op *S.-Jakobs* rond 1473 en op *S.-Walburga* rond 1494. Op *S.-Salvators* kreeg de Dis op dit gebied de grootste ontwikkeling. In 1349 zijn er vier dismeesters, in 1352 vijf, en een paar jaar later is hun aantal tot zes gestegen. Dit maximum komt geregeld voor, alhoewel nadien ook jaren waren met slechts drie dismeesters.

In de loop der tijden worden de dismeesters op verschillende wijze betiteld. De oudste naam, die ook het meest gebruikt blijft, is „dischmeester”. In de eerste helft van de vijftiende eeuw spreekt men dikwijls van „bereckers van den dissche”. Nadien is het soms „gouverneurs”, en rond 1500 schrijft men in verschillende oorkonden „gouverneurs ende bereckters van den dissche”. In het Frans wordt meestal gebruikt „maître des pauvres”, en in het Latijn „provisores” of „magistri” (13).

In de algemene literatuur wordt steeds vermeld dat de dismeesters werden gekozen door de aanzienlijken

(13) B.v. : A.O.O.B., D.S.S., reg. 126, f° 1 reg. 128, nr. 178; reg. 127, f° 102 v°; reg. 126, f° 43 v°.

van de parochie. De verkozenen mochten de opgelegde taak niet van de hand wijzen. Dit gescheidde zo te Mechelen, Antwerpen en Oudenaarde. Te Roubaix werden de dismeesters aangesteld door de stadsmagistraat. Uit de behandelde periode is geen enkele bron aanwezig om ons iets over de aanstelling van de dismeesters te Brugge te verklaren. Wel bezitten wij een uitspraak van de Raad van Vlaanderen, van 12 mei 1542, over een geschil tussen de schepenen en de Proost en het kapittel van O.-L.-Vrouw, over het recht om de rekeningen van de Dis van deze parochie te tekenen. In de expositio wordt verklaard dat de schepenen zich beroepen op het feit dat zij zijn „oppervoogdheden, opperdischmeesters ende opperkerckmeesters van allen kercken, hospitaelen, godshuysen, disschen, tafelen van armen ofte Heilighe Gheesten, geleghen ende ghefondeert binnen der selve stede van Brugge”. Daartegenover beweert de Proost het recht te bezitten, omdat hij steeds „ghehadt hadde de preëminentien ende superintendentien van te stellen ende creëren sulcke ontfanghers, dischmeesters, dischnapen ende andere officiers vanden dische vande selve kercke, ende ooc die af te settene alst hem expedient ghe-docht hadde”. De Raad besliste dat beide partijen de rekeningen mochten ondertekenen. Wij beschikken ook over de formule van de eed die de nieuwe dismeesters van O.-L.-Vrouw in de handen van de Proost moesten afleggen. Daarin verklaren zij steeds te gehoorzamen aan de Proost of zijn vicaris, en geen goederen van de Dis te vervreemden zonder toestemming van deze heren. Of deze formule werd gebruikt vóór 1526 is niet vast te stellen (14). In een reglement, door Bisschop Karel

(14) P. ALBEPDINGK-THYM o.c., blz. 107. R. VAN ROOS-BROECK en J. A. GORIS, *Proeve van Kultuurbeeld in de 13e en 14e eeuw.* — *Geschiedenis van Vlaanderen*, dl III, boek IV, blz. 305. J. WITTOF, *De Tafels van den Heiligen Geest te Mechelen.* — *Bulletin du Cercle archéologique de Malines*, dln XXXII — XXXIII (1927-1928), blz. 28. A.O.O.B., D.O.V., charter 509.

Filips De Rodoan in 1610 opgesteld, wordt bepaald dat de dismeesters moeten aangesteld op de wijze waarop dit tot dan toe gebeurde. Over de wijze zelf wordt niets gezegd. Waar echter geen oude traditie bestond, zouden voortaan de dismeesters zelf met hun pastoor de opvolgers aanduiden. Komt dit overeen met de oude gewoonte? Het reglement van 1610 schijnt te wijzen op een grotere inmenging van de Kerk in de armenzorg dan voordien het geval was. Dit was één van de gevolgen van het Concilie van Trente (15). Toch werd het uitgevaardigd met toestemming van de schepenen. Wij mogen gerust aanvaarden dat in de keure van de dismeesters een woordje werd meegepraat door de schepenen, de „upperregeerders van alle disschen”, en de „uppermeesters en overvogheden van de aermen scamelen huusweeken” (16). Deze functie werd door de schepenen steeds uitgeoefend bij grote vervreemdingen, die niet konden doorgaan zonder schriftelijk „consent” van de schepenen (17). Voor

(15) Sessio 22, capitulum 8: „Episcopi, etiam tanquam sedis apostolicae delegati in casibus a jure concessis omnium piarum dispositionum tam in ultima voluntate, quam inter vivos, sint executores: habeant jus visitandi hospitalia, collegia quaecumque, ac confraternitates laicorum, etiam quas scholas sive quocumque alio nomine vocant: non tamen quae sub regum immediate protectione sunt, sine eorum licentia. Eleemosynas montis pietatis, sive caritatis, et pia loca omnia, quomodocumque noncupentur etiamsi praedictorum locorum cura ad laicos pertineat, atque eadem pia loca exemptionis privilegio sint munita, ac omnia, quae ad Dei cultum, aut animarum salutem, seu pauperes sustentendos, instituta sunt, ipsi ex officio suo iuxta sacrorum canonum statuta cognoscant et exequantur: non obstantibus quacumque consuetudine, etiam immemorabili, privilegio, aut statuto”. J. MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, dl. XXXIII, Parijs, 1902, kol. 136. Reglement van 1610: A.O.O.B., D.S.S., aanwinsten nr 20.

(16) A.O.O.B., D.S.G., charter 30. De dismeesters van O.-L.-Vrouw, S.-Gillis, S.-Kruis en S.-Katelijne, en de dismeester en voogden van S.-Juliaans schonken aan Jakob de Zoppere een huis in de Nieuwstraat.

(17) K.S.A.J., charter getekend met CXXXVII: 26 mei 1433. Dis geeft aan Katherine, weduwe van Jan Pieters, een cijns uit op 1 lijn en 7 roeden land in het ambacht van Viven. Het stuk wordt

grote uitgaven was zelfs de toelating van de vorst nodig. Zo gaf in 1447 de hertog aan de Dis van S.-Gillis de toestemming om een rente van vijftig pond parisis te kopen (18). Deze praktijken komen overeen met de bepalingen van het decreet over de Dode Handen door Margareta van Henegouwen in 1263 uitgevaardigd en later door de vorsten bekrachtigd (19).

De dismeesters dragen samen de verantwoordelijkheid voor de armenzorg op de parochie, maar toch kunnen zij afzonderlijk handelen. Zeer veel stichtingen zijn aanvaard door slechts één dismeester of een deel van de groep. Ook in verkopeningen en verpachtingen gebeurt het dat niet allen aanwezig zijn. Regelmatig worden vergaderingen belegd. Ieder dismeester krijgt zijn eigen beurt om dienst te verrichten bij de uitdelingen aan de armen (20). Daarnaast is het hun taak de armen op te zoeken en te „visiteeren”. Op S.-Jakobs vanaf 1484, en op S.-Walburga vanaf 1513, is er één van de dismeesters die, naast de grote rekening voor de zaken van het dagelijks beheer, een kleinere rekening houdt, bestemd voor bijzondere inkomsten en uitgaven, zoals testamenten, verkopeningen en geheime aalmoezen.

De dismeesters handelen steeds in naam van de armen van de parochie. Reeds in de eerste stichtingen wordt vermeld dat de giften zijn „ter vorseider aermen scaemel huusweeken vrijen eghindomme”. Deze formule wordt later dikwijls herhaald. De dismeesters zelf noemen zich

opgemaakt door de schepenen van dit ambacht. Aan het stuk is een klein charter gevoegd waardoor de schepenen van Brugge hun consent verlenen.

(18) K.A.S.G., reg. 39, f° 237.

(19) *Placaeten van Vlaenderen*, dl. I, blz. 47.

(20) B.v. : A.O.O.B., D.O.V., reg., 180, 7 december : „, op den zelden dach zo eist Onser Vrouwenavond in december, ende danne so moet men deelen biden dischmeester wiens weke dat es... III inckelen groten”.

herhaaldelijk „berechters van den goedinghen van den scamelen huusweeken ” (21). In een beroep op de hertog, in 1473, verklaren zij „ dat zij gheene vrije macht en hebben up noch over tgoedt van disschen, maer zijn puerlic ende simpelic dispensateurs van den incommene van den aermen ” (22). Het bezit van de Dissen is het „ patrimonium pauperum ”. De dismeesters zijn aangesteld om het beheer daarover uit te oefenen.

De ontvanger. Sedert het midden van de veertiende eeuw doen de dismeesters een beroep op een ontvanger om hen bij te staan. De zaken waren uitgebreid en ingewikkeld geworden. De vele schenkingen van land en renten hadden zich opgehoopt tot belangrijke bezittingen. Vele renten en huren werden niet betaald of waren verdonkerd. Er waren twisten ontstaan over bezit en schulden. Reizen moesten ondernomen om verafgelegen bezittingen te inspecteren. Dat alles vroeg een ingewikkelde administratie, waardoor de noodzaak ontstond om een deskundige daarmee te gelasten.

Volgens het hogervermelde stuk van de Raad van Vlaanderen, van 1542, zouden op O.-L.-Vrouw de ontvangers worden aangesteld door de Proost van de kerk.

Door een akte van 6 september 1474 weten wij hoe op S.-Salvators een ontvanger werd aangesteld. Twee dismeesters, Lievin van Viven en Jan de Blicc, stellen, vóór de schepenen van de stad, Absolom van der Munten aan tot ontvanger van de Dis (23). In dezelfde aanstellingsakte wordt de taak van de ontvanger beschreven. Deze bestaat in de zorg voor alle klachten en kwesties die omtrent de bezittingen oprijzen, en de processen

(21) B.v. : A.O.O.B., D.O.V., reg., 178, f° 94.

(22) A.O.O.B., D.S.S., aanwinsten nr. 16 a).

(23) A.O.O.B., D.S.S. charter 260.

daarover; maar vooral het innen der inkomsten en het betalen van de uitgaven. Daarbij mag de ontvanger alle bewerkingen verrichten die de dismeesters plegen te doen. Zo komt het dat sedert het aanstellen van de ontvanger vele stichtingen enkel door hem worden aanvaard. Het grootste werk bestond natuurlijk in het bijhouden en opmaken van de rekeningen. Rond 1500 beslaan deze op O.-L.-Vrouw meer dan tweehonderd folia.

De ontvanger was persoonlijk verantwoordelijk voor de rekeningen. Herhaaldelijk wordt in de boeken geschreven: „dus blijkt hij ontvangher tachter bi deser rekeninghe”, of „som van al wat de voorseider ontvangher hier tachter blijft”. Dat wordt goed geïllustreerd door volgende gebeurtenissen. In de inleiding van de rekening van 1512/13 van de Dis van S.-Gillis lezen wij: „Rekeninghe in corec gemaect bij der weduwe van wijlen Arnoude Vaes in zijnen levene ontvanghere van den dissche van Sint-Gilliskercke”. Bij de uitgaven staat geschreven: „Eerst ter cause van dat de voorseide wijlen Aernoude diversche partijen van renten inder laetster rekeninghe gherekent heift ontfaen hebbende, ende nochtans niet ontfaen en heift. Dewelke dese weduwe overgheeft in betalinghe...”. De rekening wordt getekend „bij de weduwe”, en is door een verzorgde vrouwenhand opgesteld. Een ander feitje op S.-Jakobs: in 1522 stierf daar de ontvanger, Pieter Erembout. In de rekening van volgend jaar, opgemaakt door Roeland Cordier, staat vermeld. „Vooren ontfaen van den aeldinghers van wijlen Pieter Erembout in zijnen levene ontvanghere... vadies men bij slote van zijn voorgaende laetste rekeninghe... verschuldich ende tachter bleef als meer ontfaen dan betaelt... ende ontfaen bedraghen de som van VIIc XIII p. XIII s. V d. par.” (24).

(24) A.O.O.B., D.S.G., reg. 39, rekening 1512/13, f° 1; D.S.J., reg. 6, rekening 1522/23, f° 1; rekening 1513/15, f° 63 v.

Voor zover ons de ontvangers zijn bekend, valt het op hoe zij in de veertiende eeuw allen clerici waren. In latere eeuwen komt dit maar zelden meer voor. Dat staat zeker in verband met de graad van ontwikkeling welke in deze eeuw nog hoger stond bij de clerici dan bij de leken.

Daar de ontvangerij heel wat werk meebracht, is het normaal dat voor de ontvanger een wedde werd voorzien. Het bedrag verschilde volgens de parochie, en werd regelmatig verhoogd. Van het „salaris” wordt hieronder de eerst gekende som gegeven in vergelijking met deze van de laatste jaren.

O.-L.-Vrouw :	1426	85 p. par.	1523/25	400 p. par.
S.-Gillis :	1520/22	54 p. par.	
S.-Jakobs :	1460/61	48 p. par.	1525/26	72 p. par.
S.-Salvators :	1409/10	30 p. par.	1525/26	144 p. par.
S.-Walburga :	1499/1500	72 p. par.	1522/23	84 p. par.

De Dis van O.-L.-Vrouw staat aan de spits met tweehonderd pond per jaar. In 1519 klaagt de ontvanger van S.-Walburga dat de last van de Dis is verzwaard. Er wordt een verhoging toegestaan van vijftig pond maar de uitgaven voor het schrijfwerk vallen nu ten laste van de ontvanger (25).

De disknaap. Ongeveer in dezelfde tijd als de ontvangers, komen de disknapen in de werking van de Dissen op het toneel.

In de archieven van de Dis van S.-Salvators is ook een aanstellingsakte van een disknaap bewaard. Op 10 maart 1464 werd Pauwele, een volder, tot disknaap aangesteld door de dismeesters Jan Lefevere, Jan Laerke en Jan de Blic. Eigenaardig is, dat dit gebeurde op voorspraak van

(25) A.O.O.B., D.S.W., reg. 3, rekening 1519/20, f° 48, 48 v°.

hertogin Isabella van Portugal (26). Er is geen spraak van schepenen, zodat wij mogen aannemen dat de dismeesters zelf een disknaap benoemden. Op O.-L.-Vrouw zou de benoeming van de disknaap, zoals van de dismeesters en de ontvanger, toebehoren aan de Proost van de kerk.

De disknapen stonden in voor het materiële werk. Uit verschillende charters en rekeningen kunnen wij een beeld vormen van hun bezigheden. Samengevat komen deze hierop neer : het klaar zetten van wat moet uitgedeeld, het verwittigen van de armen op de vooravond van de uitdelingen, het onderhouden van de gebruiksvoorwerpen, soms ook helpen bij de begrafenissen der armen of bij het omhalen van aalmoezen.

Over deze disknapen is weinig geweten. Wat uit de archiefstukken is gekend kan als volgt worden samengevat:

O.-L.-Vrouw (27) : Het eerst worden disknapen vermeld in een rekening van 1417. In dit jaar ontvangen de twee disknapen als loon negentien pond en zestien schellingen parisis. De eerste met name gekend, is „Joos de discnape”, die in de rekeningen tussen 1433 en 1447 verschillende malen verschijnt. Een andere is Willem, die in 1454 voor zijn salaris zes pond ontvangt. In 1475 is er een zekere Franse werkzaam. Andries Roussel ontvangt voor het jaar 1475/76 ook zes pond salaris. Jan

(26) A.O.O.B., D.S.S., reg. 127, f° 42. De dismeesters laten weten „dat wij...ter bede van hare harde hooghe harde excellente ende harde moghende princhesse, vrouwe Ysabelle van Portingale, hertoghinne van Bouigoingen ende van Tabant, graefnede van Vlaenderen... ghegheven hebben Pauwele, den vuldere, tofficie vanden dischnapenscap met alle rechten... ende proffiten daer toebehorende...”.

(27) A.O.O.B., D.O.V., reg. 1, rekening 1417, f° 38 v°; reg. 5, rekening 1453/54, f° 34; reg. 6, rekening 1457/58, f° 63; reg. 7, rekening 1475/76, f° 61 v°; reg. 178, fo 11 : stichting van Bernard Breidel in 1488. De disknapen ontvangen telkens 1 grote; reg. 12, rekening 1517/18, f° 91.

Ros, disknaap in 1517/18, moest worden ondersteund „in zijn noodt daer hij was van der pestilentie”. Hij kreeg drie pond en achttien schellingen. In verschillende stichtingen werd door de fondateurs een som bepaald voor de disknapen „over haerlieder moyte van den dissche te stellene”, uitdrukking steeds gebruikt om een uitdeling aan de armen te beduiden.

S.-Gillis (2) : Hier krijgen wij slechts één vermelding. In een stichting van 1474 wordt bepaald dat de armen door de disknaap moeten verwittigd worden.

S.-Jakobs (29) : Een stichting van 1453 spreekt voor het eerst van de disknaap. Verschillende keren wordt er nadien melding van gemaakt. Merkwaardig is dat, vanaf ongeveer 1480, de roededrager van de kerk de taak van disknaap vervult. Zo wordt de „roedraghere” Brixus van der Helle in 1482 en volgende jaren, betaald om de lakens „die upten dischs ligghen” te wassen, de dissen te stellen en te helpen bij de begrafenis van de armen. Colaert Connet volgt Brixus op. Ook hij is roeddrager en disknaap. Rond 1510 komt een tweede helpen, Pieter More, die zeker tot 1513 blijft.

S.-Salvators (30) : De „cnape van den dissche” wordt hier het eerst vernoemd in 1369. In 1411/12 krijgen de disknapen een salaris, samen vier pond en zestien schellingen. Elk jaar is dit salaris voorzien, maar de eerste naam krijgen wij pas in 1458, Jan Speilman. Rond 1470 zijn er drie werkzaam : Jan Speilman, Jan Ruebins en Willem Woestland. Uit latere jaren zijn met name ge-

(28) K.A.S.G., reg. 40, f° 63.

(29) K.A.S.J., reg. 66, f° 108. A.O.O.B., D.S.J., reg. 2, rekening 1483/84, f° 71; rekening 1486/87, f° 70; rekening 1488/89, f° 70; reg. 4, rekening 1499/1500, f° 82; reg. 6, rekening 1509/11, f° 62 v°; rekening 1511/13, f° 64.

(30) A.O.O.B., D.S.S., reg. 126, f° 124; reg. 1, rekening 1411/12, f° 7 v°; reg. 127, f° 21; reg. 12, rekening 1472/73, f° 24; rekening 1482/83, f° 23 v°; rekening 1495/96, f° 19; rekening 1498/99, f° 16 v°.

kend : Pieter van Ghend in 1482, en een zekere Jan, vanaf 1495 tot 1499.

S.-Walburga (31) : In 1451 wordt voor het eerst het bestaan van een disknaap aangetoond. De rekeningen spreken van „discnaap” en „roedraghere”, zodat wij mogen aanvaarden dat deze twee functies door dezelfde persoon werden uitgeoefend, zoals op S.-Jakobs. Slechts één naam bleef bewaard : Matheus, disknaap in 1520/21.

De klerk. Uitzonderlijk namen de dismeesters ook een klerk in dienst. Uit de vermeldingen kan worden opgemaakt dat hij gevraagd werd om het schrijfwerk te verrichten, vooral het overschrijven van de rekeningen op verschillende exemplaren. De weinige inlichtingen over hen beginnen vanaf het einde van de vijftiende eeuw. Op S.-Jakobs wordt in 1496/97 Boudin van Labye de „bouchoudere” van de Dis genoemd. In 1505 en 1507 is Coppin Leyns op de Dis van S.-Salvators als klerk werkzaam (32).

De pastoor. Over 't algemeen wordt aanvaard dat de pastoor van de parochie deel uitmaakte van het armenbestuur, minstens als bevoegd raadgever (33). Wat leert ons het bronnenonderzoek op dit gebied voor de Brugse Dissen ? Om dit na te gaan zijn er twee soorten bronnen. Eerst de akten over het dagelijks beheer, waarin de pastoors samen met de dismeesters worden vermeld.

(31) A.O.O.B., D.S.W., reg. 31, f° 12, 156; reg. 3, rekening 1520/21, f° 54 v°; rekening 1521/22, f° 54.

(32) A.O.O.B., D.S.J., reg. 4, rekening 1496/97, f° 79. A.O.O.B., D.S.S., reg. 20, rekening 1507/08, f° 102.

(33) TH. LEURIDAN, *La table des pauvres à Roubaix, — Mémoires de la Société d'émulation de Roubaix*, I (1885, 2e serie), blz. 12. W. NOLLET en D.C. BOEREN, *Kerkelijke Instellingen in de Middeleeuwen*, Amsterdam, 1951, blz. 347/349. C. VAN MANEN, *Armenpflege in Amsterdam in ihrer historischen Entwicklung*, Leiden, 1913, blz. 6. J. WITTHOF, o.c. blz. 40.

Daarnaast de rekeningen, die, vanaf een bepaalde tijd, ook door de pastoors werden ondertekend. Voor beide soorten verschilt de toestand volgens de parochie, zodat geen algemene regel kan opgemaakt. Daarbij deden zich op eenzelfde parochie in de loop der tijden veranderingen voor.

De akten. Op drie parochies is er in deze stukken nooit spraak van de pastoor. Het zijn *O.-L.-Vrouw*, *S.-Jakobs* en *S.-Salvators*. In de andere twee parochies schijnen de pastoors wel bezig te zijn geweest met de Dis, althans in sommige perioden.

S.-Gillis: Op 2 maart 1338, ontvangen meester Lievin, prochiepape, en de dismeesters Willem van Lisseweghe en Daniel Demets, de stichting van Bernaerd van Aertrike, met de last van twee uitdelingen aan de armen en een Mis van de H. Geest (34). De pastoor Berthelmeus Willaert wordt samen met de dismeesters vermeld in stichtingen van 1431 en 1433 (35). Hetzelfde valt voor met Johannes de Man in 1472, en met Boudin de Bourghere in 1494 (36). Tweemaal gebeurt het, in 1470 en 1480, dat de pastoor en de kerkmeesters een stichting aanvaardden, terwijl de dismeesters enkel het toezicht wordt opgedragen. In deze gevallen gaat het echter op de eerste plaats over een H. Mis, waarbij ook een uitdeling aan de armen komt. Het is dus begrijpelijk dat de stichting vóór de pastoor gebeurt en dat de dismeesters daarbij worden betrokken (37). In alle andere gevallen blijft de pastoor buiten de werking van de Dis.

S.-Walburga: In sommige perioden zijn de pastoors op deze parochie wel duidelijk met het bestuur van de Dis bezig geweest. Reeds in 1355 aanvaardden pastoor Aernoud van Behengheem en dismeesters Jan Huerel

(34) A.O.O.B., D.S.G., charter 23.

(35) K.A.S.G., reg. 40, f° 152 v°; reg. 39, f° 159 v°.

(36) K.A.S.G., reg. 40, f° 81 v°; 160.

(37) K.A.S.G., reg. 40, f° 76, 130.

en Jan Lessenbusch, de stichting van Jacob Vande Walle (38). In tegenstelling met S.-Gillis gaat het hier niet over een H. Mis, maar enkel over een uitdeling aan de armen. Toch blijft dit geval een uitzondering voor de veertiende eeuw. Honderd jaar later komt de pastoor met zijn kerkmeesters terug op het voorplan. Vanaf ongeveer 1446 vormen pastoor, kerkmeesters en dismeesters als het ware één groep. Vooral twee pastoors hielden eraan hun woord in het armenbestuur mee te spreken. De eerste was Meester Nicolaes Lanckaert, „ghelicentieert in beede rechten”, tussen 1451 en 1468 (39). Tot 1464 treden de kerkmeesters ook op, maar nadien zijn het alleen de pastoor met de dismeesters die de zaken regelen. De tweede was Jan Dujardin, „docteur in decreten en ghelicentieert in Loven”, vanaf 1473 tot 1504 (40). Toch oefende hij zijn taak niet altijd persoonlijk uit. Sedert 1488 handelt een stedehouder of het commun in zijn naam, daar hijzelf resideert op zijn prebende in Kamerijk (41). Waarschijnlijk hebben de dismeesters van zijn afwezigheid gebruik gemaakt om stilaan het bestuur volledig in handen te nemen. Immers, vanaf 1488 worden akten hoe langer hoe meer zonder de aanwezigheid van de plaatsvervanger opgesteld, zodat in 1504 enkel nog de dismeesters daarbij tegenwoordig zijn. Na deze datum is in de akten nergens meer spraak van de pastoor.

De *rekeningen* werden door de ontvanger of de klerk op verschillende exemplaren in het net overgeschreven. De oudste vermelden in de inleiding de naam van de

(38) A.O.O.B., D.S.W., charter 8, van 10 oogst 1355.

(39) A.O.O.B., D.S.W., charter 70; reg. 31, f° 52.

(40) A.O.O.B., D.S.W., reg. 31, f° 56, 119.

(41) B.v.: A.O.O.B., D.S.W., charter 118, van 13 november 1488. „Michiel vander Houwen, priestere, ende stedehoudere... in absentie van den prochipape”; charter 124, van 4 november 1496: het commun treedt op in naam van de afwezige pastoor; charter 127, van 8 februari 1503. „Jan du Gardijn... op zijn prebende van Camerijcke nu residerende..”.

ontvanger en de dismeesters. Op het einde van de vijftiende eeuw is het gebruik algemeen geworden, de rekeningen voor te leggen aan een vergadering, waarvan de leden hun handtekening onder de slotsom plaatsen. Deze vergadering bestond meestal uit de dismeesters, de pastoor, de kerkmeesters, enkele notabelen van de parochie, en de schepenen van de stad (42). Eigenaardig is dat de pastoor steeds ondertekent, ook op de parochies waar hij nooit in het dagelijks bestuur was betrokken. De vraag kan gesteld of de aanwezigen op deze bijeenkomsten diegenen waren die de dismeesters voor het volgend jaar aanstelden of hielpen kiezen. Deze veronderstelling zou goed overeenkomen met de bewering van de Proost en het kapittel van O.-L.-Vrouw, opgenomen in de akte van de Raad van Vlaanderen, van 1542 (43).

Samenvattend kan gezegd dat te Brugge de pastoors zich in die tijd niet mengden in het dagelijks bestuur van de Dissen. De enkele keren dat dit wel gebeurde, zoals op S.-Walburga, zal wellicht eerder toe te schrijven zijn aan de persoon van deze pastoors, dan aan de eigenlijke gebruiken. Wel oefenden zij een toezicht uit over de rekeningen, waardoor zij toch een grote macht over de Dis bezaten. Wij mogen ook aanvaarden dat zij een woord meespraken in het aanstellen van de dismeesters.

III. Meubelen, benodigheden en gebouwen.

Een inrichting zoals de Dis moest natuurlijk beschik-

(42) De oudste bekende data zijn voor: D.O.V., reg. 4, rekening 1445/46. Een uitzondering voor die tijd. D.S.S., reg. 12, rekening 1472/73, getekend op 8 maart 1473. D.S.J., reg. 1, rekening 1473/74, getekend op 20 november 1477. Deze van D.S.G. en D.S.W. zijn allen getekend.

(43) Te Roubaix was ook de gewoonte dat de pastoor de rekeningen ondertekende, naast de magistraat. Leuridan besluit daarom niet tot een rechtstreekse deelname in het bestuur door de pastoor. TH. LEURIDAN, o.c., blz. 17. Zie hoger blz. 110.

ken over diverse benodigheden. De uitdelingen hadden plaats in de kerk. Dit was een algemeen verspreid gebruik in de Nederlanden (44). Het is bekend dat de „dis” bestond uit een grote vaststaande tafel waarop de verschillende porties werden gereed gezet. Achter de tafel stond de dismeestersbank of „siege”. Deze meubelen stonden achteraan in de kerk. In de S.-Gilliskerk was de dis sedert het aanbouwen van de zuidpand, aangebracht achteraan in deze pand (45). In de S.-Walburgakerk bevond de dis zich tegen de westgevel onder het orgel (46). In de O.-L.-Vrouwkerk zijn nog sporen overgebleven rechts aan de westelijke ingang. Hetzelfde geldt voor de S.-Jakobskerk (47). De Dis van S.-Salvators liet een nieuwe tafel maken in 1410. Boven de tafel prijkte het beeld van de H. Geest, de „pater pauperum” (48). Bij de uitdelingen was de tafel bedekt met witte lakens (49). Tot de vele kleine benodigheden van de Dis behoren de borden, kannen, manden en het lijnwaad, en de „pinten” voor de olie- en wijndelingen (50). Een speciale plaats wordt ingenomen door de „tekenen”. Sedert het midden van de veertiende eeuw gebeurden de uitdelingen immers aan de hand van deze tekens. Dit waren loden penningen waarop de naam van de Dis en de aard van de provene vermeld staan. Een provene is

(44) Te Leiden hadden de uitdelingen soms plaats op het kerkhof of in een gasthuis wegens het „veel gescals ende ruymoeren”. C. LIGTENBERG, *De Armenvoerzorg te Leiden tot het einde van de 16e eeuw*, 's Gravenhage, 1908, blz. 161.

(45) K.A.S.G., reg. 40, f° 31.

(46) A.O.O.B., D.S.W., reg. 31, f° 216 v°.

(47) A. DUCLOS, *Bruges, Histoire et souvenirs*, Brugge, 1913, blz. 306. Zelfde voor de S.-Jakobskerk.

(48) In 1410 werd op S.-Salvators een nieuwe distafel gemaakt. In de rekening, reg. 1, f° 7 v°, wordt o.a. vermeld: „Item van den beilde dat boven den dissche staet: 111 pond..”; enkele jaren nadien „Item omme den heilingen Gheest te versettene... VIII schellingen”. A.O.O.B., D.S.S., reg. 1, rekening 1414/15, f° 8.

(49) Dikwijls vermeld in de rekeningen, b.v.: A.O.O.B., D.S.S., reg. 1, rekening 1409/10, f° 7 v°.

(50) B.v.: A.O.O.B., D.S.S., reg. 1, rekening 1446/47, f° 13. In dat jaar werden 100 tinnen pinten hergoten.

het deel van de uitdeling bestemd voor één arme. Zo zijn er tekens voor brood, boter, vlees, enz. Deze tekens kregen ook de naam van lood, loykin, lodekine, signaculum, signum, plumbetum of plombetum. De oudste teruggevonden tekens zouden dateren van 1551 (51). Op de vooravond van de uitdelingen droegen de disknapen de tekens naar de armen door de dismeesters aangeduid, om daarmee hun provene te komen halen.

Zoals elke administratie bezaten de Dissen hun archief: charters, cartularia, registers, leggers en cijnsboeken, resolutieboeken en rekeningen. Interessant zijn de kalenders die aanduiden wanneer en op welke wijze de uitdelingen moesten geschieden.

Na zekere tijd beschikten de dismeesters over een eigen vergaderzaaltje, de „diskamer” of de „tresorie”. Daar stond ook de grote kast of de „schrijne”, waarin het geld en de archiefstukken werden bewaard. Slechts voor S.-Gillis beschikken wij over de stichtingsakte van de diskamer. Op 12 januari 1465 laten de dismeesters weten dat zij van Jakop, Jan en Filip, de kinderen van Jakop de Baekre en vrouw Margriete, een nieuwe kapel hebben ontvangen om als „tresorie” te dienen. Deze kapel in de S.-Gilliskerk, was door hen juist gebouwd, daar de vroegere (waar hun ouders begraven waren) was afgebroken wegens de aanbouw van de zuidpand aan de kerk. In 1468 komen de dismeesters en de kerkmeesters overeen om het „huusekin twelke staet anden zuidwesthouc van den nieuwen pande” in gemeenschap te gebruiken. Beide groepen mogen daar hun geries bewaren en krijgen elk een sleutel. Zij beloven plechtig elkaar geen last te berokkenen (52). De dis-

(51) A. DESCHODT, *Mériaux de bienfaisance ecclésiastiques et religieux de la ville de Bruges*. (Extrait de la *Revue belge de numismatique*, an. 1873-1878.), dl 1, blz. 1-3.

(52) K.A.S.G., reg. 40, f° 31, 24 v°.

kamers van de andere Dissen worden slechts terloops vernoemd. Op de rug van een charter van S.-Salvators, daterend van 1324, staat geschreven „van deser rente so leghet een tsarter bezeghelt met scepenen zeghele van Brughe in die tresorie van Sinte-Salvators” (53). Alhoewel geschreven door een andere hand, is het geschrift toch uit dezelfde tijd, zodat wij mogen aannemen dat op deze parochie de dismeesters in het begin van de veertiende eeuw over een diskamer beschikken. Op O.-L.-Vrouw komt de diskamer voor het eerst ter sprake in een charter van 12 juni 1389 (54). De eerste getuigenis voor S.-Jakobs staat in een akte van 13 juli 1450, die werd opgesteld in de diskamer, gelegen aan de westkant van de kerk (55). Wij moeten wachten tot 1511 om iets te horen over deze van S.-Walburga. Op 6 januari van dit jaar werd de rekening van 58 pond, 13 schellingen en 7 penningen betaald voor het oprichten van de diskamer. Deze werd opgetrokken aan de zuidwestzijde van het kerkhof, met een deur die uitkomt in het portaal. De helft van de onkosten werd betaald door de kerkfabriek, waarschijnlijk omdat deze er ook gebruik van maakte (56).

Op S.-Jakobs had de Dis ook een eigen kapel. Deze was geschonken door Adriana, de weduwe van Donaas de Moor, mits enkele voorwaarden waaronder een dagelijkse H. Mis en verschillende jaargetijden op kosten van de Dis. De kapel was vroeger door Donaas en Adriana gebouwd aan de oostkant van het koor, in het jaar 1479. Er waren „twee gaten van traelgen lichtende ten choore waert” (57).

(53) A.O.O.B., D.S.S., chanter 14.

(54) K.A.S.J., reg. 66, f° 45 v°.

(55) K.A.S.J., reg. 66, f° 218 v°: „Acta fuerunt hec Brugis... in camera dicte mense pauperum, situata in fine occidentali dicte ecclesie Sancti Jacobi”.

(56) A.O.O.B., D.S.W., reg. 31, f° 215.

(57) K.A.S.J., reg. 68, f° 23 v°.

Naast de diskamer beschikten de Dissen nog over een bergplaats voor hout en brandstof. Op S.-Gillis werd dit lokaal gebouwd in 1420. Een afschrift van een akte is bewaard, waarbij de pastoor en de kerkmeesters een stuk grond en muren op de hoek van het nieuwe kerkhof afstaan „omme daer in te legghene barninghe ende andere noodzakelijke dinghen” (58).

IV. Bestond te Brugge een centrale instelling voor armenzorg?

Onder de benaming, centrale armenzorg, wordt verstaan een overkoepelend orgaan, waarvan de verschillende Dissen in de stad de samenstellende leden zijn. Een dergelijke instelling bestond sedert de dertiende eeuw te Bergen, de „commune aumosne”. In navolging daarvan werd te Ieper, in 1525 een „Ghemeene Buerse” gesticht (59). In Brabant bestonden in sommige steden Dissen of inrichtingen die hun activiteit over gans de stad uitstrekten, of van voorrechten genoten. De Dis van S.-Rombouts te Mechelen, en deze van S.-Pieter te Leuven hadden een zekere voorrang op de andere Dissen van de stad omdat zij de oudste waren (60). Te Antwerpen ontstonden rond 1457, de Aalmoezenierskamers, die niet meer aan de parochiale Dissen gebonden waren, omdat deze niet in staat waren aan de stijgende nood het hoofd te bieden (61). De humanist J. Vives laat in

(58) K.A.S.G., reg. 39, f° 150 v°.

(59) P. HEUPGEN, *La commune aumône de Mons du 13e au 18e siècle*, *Bulletin de la Commission royale d'histoire*, XC (1926), blz. 319. J. NOLF, *La réforme de la bienfaisance publique à Ypres au XVIIe siècle.*, Gent, 1915, blz. XXVI, XXIX.

(60) J. WITHOF, o.c., blz. 19-21. M. BOURGUIGNON, *Inventaire des archives de l'assistance publique de la ville de Louvain*, Tongeren, 1933, blz. XIV. W. J. MARX, *The Development of Charity in Medieval Louvain*, New York, 1936, blz. 54. ...

(61) E. GEUDENS, *Le compte moral de l'an XIII des hospices civils d'Anvers, le rapport annuel sur leur situation moderne annoté et augmenté d'un prologue historique et de documents régionaux*, Antwerpen, 1898, blz. XIX. J. LAENEN : o.c., blz. 185.

1526 een werk over de armenzorg verschijnen, getiteld „De subventionne pauperum”, en opgedragen aan de Brugse stadsmagistraat. In een eerste deel geeft hij de geschiedenis van de armenzorg, en in een tweede stelt hij een rationeel geordend plan voor de toekomst op. Hij is van oordeel dat de armenzorg geen zaak is van private liefdadigheid, maar een plicht van de stad, die een gemene beurs moet oprichten rechtstreeks onder beheer van de magistraat (62). In 1531 vaardigt Karel V een plakkaat uit, waarbij een hervorming van de armenzorg wordt bevolen. De bestaande inrichtingen moeten versmolten worden tot een gemene beurs. Tot onlangs waren vele schrijvers van oordeel dat deze hervorming werd doorgevoerd naar het voorbeeld van wat bestond te Bergen en te Leper, en door de aansporingen van humanisten als Vives (63).

De vraag is dus niet overbodig, als wij nagaan of er te Brugge iets in de aard van een gemene beurs bestond, en of er een Dis was met bepaalde voorrechten op de andere.

Aanstands kan worden geantwoord dat uit geen enkele bron blijkt dat er in de behandelde periode een centrale instelling of een zekere vorm van primauteit onder de Dissen bestond. Natuurlijk laten wij buiten beschouwing het feit dat de schepenen, zoals hoger reeds gezegd, zich de „uppermeesters” en „upperdischmeesters” noemen. Zij oefenen wel het hoogste toezicht uit, maar vormen toch niet een specifieke centrale instelling van armenzorg, zoals hierboven bepaald.

Stonden de Dissen dan helemaal los van elkaar? Voor hun werking onder de armen van de parochie zijn zij

(62) J. L. VIVES, *Reproductie der originele uitgave „Secours van den Aermen”* (gedrukt te Antwerpen, 1533), Brussel, 1942, blz. 73-81.

(63) A. DE SCHODT, o.c., blz. 5.

geheel onafhankelijk van elkaar. Iedere Dis handelt volledig zelfstandig, en op geen enkel ogenblik is er een inmenging van een andere Dis of van een centrale instelling waar te nemen. Dat sluit echter onderlinge goede betrekkingen niet uit. Dikwijls werd voor aangelegenheden van algemeen belang gezamenlijk opgetreden. In deze gevallen is het steeds duidelijk dat elke Dis op gelijke voet wordt behandeld. Dat de betrekkingen goed waren, kan worden afgeleid uit de verschillende keren dat enkele dismeesters in naam van alle Dissen van de stad optreden. Enkele voorbeelden zullen deze contactnamen duidelijk illustreren.

Herhaaldelijk komen de dismeesters samen ter verdediging van gemeenschappelijke rechten en belangen. Daar hebben wij b.v. het geval van de tarweverplichting van de Potterie. Het eerst vernemen wij daarover iets in een schuldbekentenis, opgesteld door de meester en het couvent „van den Heleghen Gheest van de Potterie”, in 1348. Daarin bekennen zij schuldig te zijn aan de Dissen van O.-L.-Vrouw, S.-Salvators, S.-Jakobs, S.-Gillis, S.-Kruis, S.-Walburga, S.-Katelijne en S.-Michiels, elke week één hoed tarwe te leveren. Waarschijnlijk werd naar elk van deze Dissen een brief gezonden; enkel deze van S.-Salvators en O.-L.-Vrouw zijn bewaard gebleven (64). Deze verplichting was zeker een zware last voor de Potterie, zodat ze herhaaldelijk niet werd uitgevoerd. Dat wordt bewezen door de vele processen door de Dissen tegen de Potterie ingespannen.

(64) A.O.O.B., D.S.S., charter 114; A.O.O.B., D.O.V., charter a. De stukken vermelden de stichters want de hoeden tarwe worden gegeven „telker weke elx jaers over Lamsijns ziele vanden Moelnekine ende Adelisen sijns wijfs ende meester Jans van Uutkerke sichtent dat si alle drie sijn coemen van liven ter doot...”. Daaruit kan ook afgeleid dat de fondatie ouder is dan van 1348. Het juiste stichtingsjaar blijft echter onbekend. Welke renten en bezittingen aan het godshuis werden geschonken om de verplichting ten uitvoer te brengen, is ook niet geweten.

Op 29 januari 1385 bevestigen „Johan nes Bood, magister, provisor administrator ac Paulus de Moerkerke, receptor hospitalis de Potterije ” aan de Dis van S.-Salvators dat zij elk jaar 104 hoed tarwe zullen leveren, en dit zolang de achterstellen van de vorige jaren zijn ingelopen (65). Eenzelfde overeenkomst wordt gesloten met de Dis van O.-L.-Vrouw op 3 november 1388 (66). Op 12 januari van het volgende jaar zenden de dismeesters van O.-L.-Vrouw een afschrift van de overeenkomst naar de andere geïnteresseerde Dissen (67). Waarschijnlijk gaat het hier om een actie tegen de Potterie, gevoerd door de Dis van O.-L.-Vrouw, in naam van alle belanghebbenden. De tekst van deze brieven bevat een belangrijke zinsnede. De dismeesters laten weten dat „wij in onse tresorije hebben eenen chaerter toebehorende den ghemeenen dissche”. De Dis van O.-L.-Vrouw heeft dus een stuk in handen, dat niet alleen haar eigendom is, maar van de verschillende Dissen samen. Het is ook een bewijsstuk van de gezamenlijke rechten, die dan ook gezamenlijk moeten verdedigd worden. In de loop van de jaren is dit meermalen het geval geweest. Zo is een verslag van een proces bewaard, opgesteld door een openbaar notaris, op 1 april 1498. Het stuk vermeldt dat aanwezig waren Donaes Pluvier, ontvanger van O.-L.-Vrouw, Daneel Dheirt, ontvanger van S.-Salvators, Colaert Belle, ontvanger van S.-Jakobs, „huuter name van den voornoemde disschen ende voort huutter name van den dissche van Sinte-Wouburghen, Sinte-Gillis in Brugghe ende Sinte-Cruus ende Sinte-Katelinekerken buiten Brugghe ” (68). Later werd door de Dis van O.-L.-Vrouw een afschrift gezonden naar de Dissen van

(65) A.O.O.B., D.S.S., charter 121.

(66) A.O.O.B., D.O.V., charter 34 b.

(67) K.A.S.G., reg. 39, f° 110; K.A.S.J., reg. 66, f° 45 v°.

(68) K.A.S.J., papieren charter, genummerd met CC en gevoegd bij perkamenten charter LXVII.

S.-Walburga en S.-Gillis, waarin wordt gesproken van een „saetere toebehoorende den ghemeenen dissche” (69). Het is weerom duidelijk dat de Dis van O.-L.-Vrouw de leiding op zich neemt, en dat de aanwezige ontvangers ook optreden in naam van de afwezigen. Gelijkaardige gevallen kwamen voor in latere processen tegen de Potterie, steeds om dezelfde reden, in 1506, 1508 en 1523 (70). In dit laatste jaar viel een uitspraak van de Raad van Vlaanderen, bepalend dat de Potterie verplicht werd 2105 hoed tarwe achterstel te leveren. De akte werd ondertekend door dismeesters van de verschillende Dissen: Jan dela Nesse voor O.-L.-Vrouw, Jan Pluimcoopere en Maertin van Dhoorne voor S.-Salvators; Adriaen vande Velde en Philip Bruneel voor S.-Gillis; Stevin van Praet en Jan Schinkele voor S.-Jakobs, Gillis vande Vlaemyncpoorte, Cornelis vander Weerde, Lievin vande Walle en Joos de Clerck voor S.-Walburga. Daarbij staan nog enkele handtekeningen van dismeesters van S.-Kruis en S.-Katelijne, en de formule „over hemlieden ende vervanghende de dischmeesters van der kercke ende dissche van Sinte-Michiels buten der vorseider stede van Brugghe...” (71). De geschiedenis van de processen tegen de Potterie illustreert dus goed hoe de Dissen elkaar steunden in het verdedigen van hun gemeenschappelijke rechten.

Een tweede voorbeeld wordt gegeven door het rekwest, opgesteld door de Dissen om zich te verdedigen tegen de amortisatie op de kerkelijke goederen, bevolen door Karel de Stoute, in 1475 (72). In de inleiding wordt gezegd dat alle dismeesters van de stad zijn samengeko-

(69) A.O.O.B., D.S.W., reg. 31, f° 52 v°; K.A.S.G., reg. 40, f° 142.

(70) A.O.O.B., D.S.S., charter 299 en 322; A.O.O.B., D.O.V., charter 403.

(71) A.P., charter 601.

(72) A.O.O.B., D.S.S., aanwinsten 16 a.

men om dit gezamenlijk schrijven op te stellen. In het slot van hun resolutie doen zij een beroep op de hertog „...in den name van alle den aermen ende miserabele personen van deser stede...”, en niet elk afzonderlijk voor de armen van hun parochie. De vergadering voelt zich dus één in de verdediging en de verantwoordelijkheid voor gans de stad. Terloops weze opgemerkt dat de dismeesters de amortisatie niet aanvaarden omdat de Dissen, volgens hun opvatting, niet vallen onder de kerkelijke goederen, maar wereldlijke instellingen zijn.

Buiten de gezamenlijke ondernemingen ter verdediging van hun rechten, kunnen nog andere oorzaken van samenwerking worden vermeld. Hoofdzakelijk kunnen deze gerangschikt onder vier reeksen: stichtingen die betrekking hebben op verschillende Dissen; verplichtingen door meerdere Dissen samen uit te voeren; toelatingen door de schepenen of de vorst aan de Dissen verleend; het beheer van gezamenlijk bezit. Voor deze vier reeksen kunnen vele voorbeelden aangehaald. Het zal evenwel volstaan voor elk een typisch geval te melden.

Wanneer meerdere Dissen in een stichting betrokken zijn, kan de uitvoering op verschillende wijzen gebeuren. De zorg voor de uitvoering kan toevertrouwd aan een buitenstaand persoon of instelling, ofwel aan één van de betrokken Dissen. Het is ook mogelijk dat elke Dis een deel van de voorziene som ontvangt zonder tussenpersoon. Voor deze drie mogelijkheden een voorbeeld.

Op 16 oogst 1368, gaf Heindric van Herresten aan Jan de Blasere de jonge, het achtste en het zestiende deel van het Engelse Weeghuis en een klein huis ernaast, in de Engelse straat. Deze schenking is echter ten behoeve van de Dis van S.-Jakobs. Juist hetzelfde geschiedt voor de Dis van S.-Salvators en van S.-Gillis, en wellicht voor de andere (73). Jan de Blasere wordt dus belast met de

(73) K.A.S.J., reg. 66, f° 11; A.O.O.B., D.S.S., reg. 126, f° 113,

verdeling van de schenking. De volgende dag vervult hij reeds zijn plicht en geeft aan elke Dis het toegewezen deel (74). Hoogst waarschijnlijk zijn de Dissen overeen gekomen over de bestemming van het huis. Op 28 januari 1376 geven de dismeesters van S.-Salvators, S.-Jakobs en S.-Gillis elk afzonderlijk hun aandeel in cijns af aan Jan Franke en zijn vrouw Lisebette, elk om 22 schellingen en 6 penningen grote per jaar (75). In al deze bewerkingen is op geen enkel ogenblik spraak van een centrale instelling, maar de Dissen handelen allen zelfstandig.

In dergelijk geval kan ook een instelling optreden als verdeler. Reeds wordt dit aangetoond door het geval met de Potterie. Een ander voorbeeld is de stichting van Jakob Bruneel en vrouw Barbe, van 15 juli 1456, waardoor de Broeders en Zusters van S.-Juliaans de verplichting op zich namen jaargetijden en uitdelingen te doen houden in S.-Walburga, S.-Salvators, S.-Jakobs, S.-Kruis en S.-Katelijne (76). Het hospitaal zal elk jaar aan deze Dissen een som moeten geven om deze lasten uit te voeren.

Wanneer de verdeling aan één Dis wordt opgedragen,

Voor St.-Gillis bezitten we een charter van 1376, waarbij zij hun deel op het Weeghuis in cijns afgeven. Dus hadden zij ook gedeeld in deze schenking. In de tekst komt een interessante bepaling voor: „Behouden dies dat de voorseide disch sculdich es tvoorseit weichhuus, dats te wetene den kelnare vanden voorseiden huuse, open te houdene ende te leverne der inghelscher coopliden goed in te weghe, ghelike dat men tote den daghe van hedent der in gheweghen heift. Ende eene stede iof camere binden zelve huusinghen soufisant te hebbene omme den inghelschen coopliden haren coms der in te hebbene ende te behoudene tallen tijden als te doene zal wesen...” Dit houdt wellicht verband met de „beweeglijkheid” van de Engelse wolstapel, waardoor er perioden voorkwamen waarin de aanvoer van Engelse wol te Brugge eer zeldzaam was. H. VAN WERVEKE, *Brugge en Antwerpen*, Gent, z.d., blz. 60-61.

(74) K.A.S.J., reg. 55, f° 2.

(75) A.O.O.B., D.S.S., reg. 127, f° 139 v°; A.O.O.B., D.S.G., charter 64; K.A.S.J., reg. 66, f° 32.

(76) A.O.O.B., D.S.W., charter 84.

wordt niet het minste onderscheid of voorrang gemaakt; gelijk welke Dis kan aan de beurt komen. Een voorbeeld is de fondatie van Verbeatrice, weduwe van Matheus Tauwers, op 20 oogst 1352 (77). De schepenen verklaren dat voor hen kwamen de dismeesters van zeven Dissen, die gezamenlijk een rente ontvingen van vijf schellingen grote tornois en één cappoen, bezet op land en een oliemolen buiten de Smedepoort. Deze rente moet als volgt worden verdeeld: O.-L.-Vrouw, twintig schellingen parisis en een cappoen; S.-Salvators en S.-Kruis, elk tien schellingen parisis; S.-Jakobs, S.-Katelijne, S.-Gillis en de Dis van de H. Geest bij de Mariabrug, elk vijf schellingen parisis. Het oorspronkelijke charter berust op O.-L.-Vrouw, en deze Dis zorgt voor de jaarlijkse verdeling van de rente. Op de dag van de stichting zenden de dismeesters van deze parochie een brief naar de andere Dissen, waarin zij verklaren het charter van de fondatie van Verbeatrice te bezitten, en melding maken van het deel dat aan hen werd toegewezen. Zij beloven daarbij dat de belangstellenden de fondatieakte mogen zien als zij dit verlangen (78).

Een derde mogelijkheid bestaat in een schenking waardoor verschillende Dissen rechtstreeks hun aandeel ontvangen. Zo was één van de stichtingen van Clais Pagant en zijn vrouw Kerstine, op 13 april 1409, aan de Dissen van S.-Gillis en S.-Jakobs. Elk krijgt een deel zonder dat aan één van beiden de zorg voor de verdeling wordt opgedragen. Enkel het aandeel van S.-Gillis is ons bekend: acht pond, zes schellingen en acht penningen parisis (79).

Een goede illustratie van samenwerking ter gelegenheid van gezamenlijke verplichting is de stichting van

(77) A.O.O.B., D.O.V., charter 48.

(78) A.O.O.B., D.S.S., reg. 126, f° 99 v°; K.A.S.J., reg. 66, f° 26 v°.

(79) K.A.S.G., reg. 39, f° 191 v°.

Jan de Wee, van 15 april 1390, ten voordele van de gevangenen van de Donker Kamer. Twee Dissen waren met de uitvoering belast, O.-L.-Vrouw en S.-Jakobs (80). Naast het uitdelen van eetwaren en het laten celebreren van Missen, „...sullen de dischmeesters van Sinte-Jacobskercke voorseit, midsgaders den dischmeesters van Onser Vrouwenkercke ghemeene houden staende elc half ende half den autae van der voorseider doncker-camera ende voord alle de vesturen diere toebehoeren...”. Zonder onderling beraad zal dit wel onmogelijk zijn geweest.

Wanneer hogere instanties, zoals schepenen of de vorst, een beslissing aan de Dissen moesten meedelen, dan deden zij dat aan één Dis, die dan gelast werd het besluit verder aan de andere te melden. Het hertogelijk besluit over de erfenis van de proveniers, de ondersteunden van de Dissen, werd gezonden naar de dismeesters van S.-Jakobs. Daarin werd bepaald dat de bezittingen tot een waarde van 25 pond parisis, bij de dood van de proveniers, zouden overgaan naar de Dis die hen onderhield. Wij weten dat het originele stuk naar S.-Jakobs werd gestuurd, omdat wij de brieven bezitten die de dismeesters van deze parochie naar de andere Dissen hebben gestuurd om het besluit aan hen kenbaar te maken (81). Bij de mededeling werd een vidimus gevoegd, bezegeld met het stadszegel van Brugge, waarin de dismeesters van S.-Jakobs bevestigen: „de voorseide originale lettren hemlieden te goede te latene wordene ende die in handen te ghevene tallen tiden als sijs te doene zullen hebben...”. In dit geval werkt de Dis van S.-Jakobs als een soort centrale instelling. In andere gevallen kan deze functie door een andere Dis worden

(80) A.O.O.B., D.O.V., charter 151; K.A.S.J., reg. 62, f° 41 v°,

(81) A.O.O.B., D.O.V., charter 242; A.O.O.B., D.S.G., charter 105 a.

waargenomen.

Een vierde oorzaak van samenwerking is het beheer van gezamenlijk bezit. Reeds wezen wij daarop in verband met het Engels Weeghuis. Een ander geval is dat van een gezamenlijk uitgeven van een cijnspacht door de dismeesters van O.-L.-Vrouw en S.-Jakobs, van een huis gelegen aan de westkant van de Markt, genoemd „De Mane”, op 9 april 1407 (82). Godevaert filius Jans en Margriete zijn vrouw, nemen de cijns om twee pond en tien penningen parisis, aan elke Dis te betalen. De betaling geschiedt rechtstreeks aan de twee instellingen.

Als algemeen besluit op de gestelde vraag mogen wij gerust antwoorden dat in deze periode te Brugge geen centrale instelling voor armenzorg bestond, en dat geen enkele Dis een soort voorrecht boven de andere genoot. De onderzochte gevallen tonen dit duidelijk aan.

V. De „*aerme huusweken*”.

In vergelijking met latere perioden zijn voor de late middeleeuwen slechts weinig gegevens voorhanden over de ondersteunden van de armenzorg. Uit deze schaarse bronnen zullen wij toch trachten een beeld te vormen van de massa noodlijdenden.

In de Latijnse teksten worden de ondersteunden „*verecundi pauperes*” of eenvoudig „*pauperes*” genoemd. De Middelnederlandse taal gebruikt meestal de benaming „*samele huusweken*”, en in het Frans spreekt men van „*les povres honteux*”. Deze benamingen komen reeds in de dertiende eeuw voor. In het testament van Adelise, weduwe van Symon Bernard, opgemaakt in 1231, worden de „*verecundi pauperes per villam brugensem*” van het H. Geesthuis bedacht (83). Een

(82) A.O.O.B., D.O.V., charter 167.

(83) K.A.S.S., Censuale, f° 51 v°, bevat een afschrift van dit testament. Datum: 14 oogst 1231.

schenking aan hetzelfde huis, in 1273, gebruikt voor het eerst de Middelnederlandse term „scamele huusweken” (84). Enkele jaren later, in 1290, komt in een akte van de Dis van S.-Gillis dezelfde benaming voor (85). In de charters van deze Dis vóór 1290 opgesteld, is enkel spraak van de „aermen” en van de „disch” zonder meer (86).

De Latijnse vorm wijst erop dat de ondersteunden schuchtere, bescheiden armen waren; mensen die zich schaamden in hun armoede (87). In het Middelnederlands schijnt de nadruk te vallen op „huus”, wellicht om aan te tonen dat de bedoelde personen thuis verbleven, in tegenstelling met de verzorgden in de hospitaalen. Ook het Duitse woord „Hausarmen” heeft deze betekenis (88).

Uit het feit dat de werking van de Dissen gericht was op de armen van de eigen parochie, mogen wij afleiden dat landlopers en rondtrekkende bedelaars niet in aanmerking kwamen. Bedelaars werden nooit „scamel huusweken” genoemd en werden, in tegenstelling met dezen, met alle kracht geweerd en met de strengste straffen bedreigd (89). Een tekst die een goed onderscheid

(84) A.P., charter 25. Datum: december 1273. Gifte door Willem Wilsoets en vrouw Adelise, en Jan vanden Vanekine en vrouw Adelise: „ten scamelen huusweken behoef van Brughe”.

(85) K.A.S.G., reg. 39, f° 227. Datum: zaterdag ingaande maart, 1290. Gifte door Margriete, weduwe van Boudin Brunnen: „ten dische bouf van den scamelen huusweken van Sinte Gilliskerke in Brughe”.

(86) A.O.O.B., D.S.G., charter 2. Datum: vrijdag vóór S. Thomas, 1273; charter 1. Datum: vrijdag vóór Palmenzondag, 1269. 1269.

(87) Verecundus: schroomvallig, schuchter, bescheiden, zedig. Verecundare: schromen, niet durven. Verecundari: timore percelli. DU CANGE, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, VIII, blz. 279.

(88) W. LIESE, *Geschichte der Caritas*, Freiburg i. Br., 1922, dl. I, blz. 200.

(89) B.v.: A.O.O.B., D.S.S., charter 45: gifte door Wouter de Priestere „...ende die almosene ende die caritate ghevende den be-

maakt tussen de bedelaars en de huusweken, vinden wij in een schrijven van de stadsmagistraat aan de deelmannen van de zestendelen, op 5 november 1530. Door de stad werd geld ter beschikking gesteld om uit te delen aan „den scamelen huusaermen die voor de lieden dueren niet en bidden en moghen ” (90).

Andere teksten als : „arme huusweken bedde-vest liggende ” (91) en „aerme verweecte personen bedde-vest liggende ofte vrouwen die in kinderbedden ligghe ” (92), wijzen erop dat de Dissen ook hulp ver-schaften aan arme zieken en vrouwen in het kraambed, wanneer deze maar thuis verbleven. Daarom mag niet besloten worden dat alle huusweken zieken waren, zoals vroeger door sommige schrijvers werd gedacht (93). De bedlegerigheid van alle ondersteunden zou ook moeilijk te verzoenen zijn met het feit dat de uitdelingen in de

wuenende scamelen huusweken van dien voorseiden prochyen...” (S.-Salvators en S.-Katelijne). S.A.B., Hallegeboden 1513/30, f° 20, nr. 6 : „Dat neghene trawanten noch trawanteghen achter deser stede noch in kercken, cloosters ende godshuizen en gaen omme de aelmoesenen, noch dat hemlieden niemede eenighe aelmoesenen den laetste ghebode ghepubliceirt was up de peynen ende boeten daerinne begrepen..”. Datum : 22 april 1514. Gepubliceerd door L. GILLIODTS- van SEVEREN, *Essais d'archéologie brugeoise*, dl. III, *Mémoriaux*, dl. I, blz. 75, nr. 65.

(90) L. GILLIODTS- VAN SEVEREN, o.c., dl. III, dl. I. p. 272.

(91) B.v. : A.O.O.B., D.S.S., charter 153 : stichting Clais Pagant en vrouw Kerstine, 13 april 1409.

(92) A.O.O.B., D.S.S., charter 216 c : stichting Jan Vasque, 12 januari 1458. Er weze opgemerkt dat slechts een deel aan deze zieken of kraamvrouwen toekomt.

(93) A. DUCLOS, o.c., blz. 590. „Les scamele huusweken étaient distincts au XIIIe siècle, des incrits à la Table des Pauvres. Peut-être ceux-ci furent-ils désignés, au XVe siècle, sous ce nom. Mais en tout cas, il s'agit de malades soignés, non pas à l'Hôpital, mais à domicile. Les déments paisibles étaient sans doute comptés parmi eux”. Deze mededeling is een verbetering van wat hij op blz. 304 had geschreven : „Je suis tenté de croire que les Arme huusweken étaient des déments paisibles, soignés soit à domicile soit dans des couvents, aux frais de la ville ou des Menses des pauvres”.

kerk werden gehouden. Enkel diegenen die niet zelf konden komen mochten een vervanger zenden (94).

Uitzonderlijk worden de ondersteunden als „huuszittenden” voorgesteld, wat er weer op wijst dat ze in huis verbleven (95). Zeer duidelijk wordt dit ook aangetoond door de tekst van een paar akten in verband met de Dishuizen (96). Het Dishuis van S.-Gillis, gesticht door Matheus Laris in 1474, was bestemd „omme aerre huusweken daer inne te wonene” (97). In 1472 schenkt Margriete, weduwe van Pieter van Campen, een rente aan de Dis van S.-Walburga, om het Dishuis dat zij en haar man in 1436, in de Bouverie hadden gesticht, te onderhouden. De akte bepaalt als volgt de personen die in de tien huisjes mogen ondergebracht: „aerre ende verweecte personen, vichtich jaren oud zijnde of der bovene, of personen zo ghedebeliteird ende vercranct in hueren ledene van crepelheden, zeericheden, ziecheden, lamheden oft anders dat si hueren scamelen nooddurft niet ghewinnen noch vercrighen en connen...” (98). De tweede bepaling is zo breed mogelijk opgesteld, zowel armen als zieken en gebrekkigen mogen er hun in-trek nemen.

Ook in de rekwesten aan de vorst om van de amortisatie van de goederen ontslagen te worden, beschrijven de

(94) Wanneer een ondersteunde wegens ziekte niet kon komen, mocht hij een andere daarmee gelasten. Zo wordt bepaald in de stichting van Jan de Land en vrouw Cateline dat de dismeesters een dobbel mite om te offeren moeten geven aan „elke aerre often elken bode ontvanghende de provende”. K.A.S.G., reg. 39, f° 124 v°. Datum: 31 mei, 1419.

(95) B.v. :A.O.O.B., D.S.S., reg. 127, f° 38 v°: stichting van Victor Simoens in 1462: „...aerre huuszittende lieden wonachtig binnen den voorseiden prochie...”. Deze benaming was meer gebruikelijk in de Noord-Nederlandse steden. C. LIGTENBERG, o.c., blz. 163. C. VAN MANEN, o.c., blz. 8.

(96) Dishuis: een Godshuis in eigendom van een Dis.

(97) K.A.S.G., reg. 40, f° 63. Datum: 29 januari 1474. Drie huisjes in de Bailgestraat.

(98) A.O.O.B., D.S.W., reg. 31, f° 53 v°.

dismeesters hun beschermelingen. In dit van 1475 wijzen zij erop, dat op dit ogenblik in alle steden, maar vooral in de koopmansteden, onder de „scamelen aerbeyders” veel nood heerst, omdat zij dikwijls werkloos zijn gebleven wegens ziekte, ongevallen of gebrek aan werkgelegenheid. De dismeesters verklaren dat een amortisatie op hun goederen de activiteit van de Dissen onder de arbeiders sterk zou verminderen, zodat velen onder hen zouden uitwijken. Daar de meesten in de textiel werkzaam waren, zou deze uitwijking een verval voor de stad meebrengen. Duidelijk spreekt de tekst: „Ende mits dat dese stede principalic staet up de draperye, daeronder vele scamel volcx scult, die dicwijle in hueren utersten noot moeten by den disschen onderhouden zijn...” (99). In dit rekwes valt de nadruk dus op de arme arbeiders en de werklozen. Het is begrijpelijk, gezien het einde van de vijftiende eeuw voor Brugge het verval van haar vroegere rijkdom meebrengt.

Een tweede smeekbrief werd opgesteld door de dismeesters van S.-Salvators in 1517 (100). Daarin spreken zij van „...les povres mesneiges chargier de plusieurs petis ensfans... vue la secrete povrete qui est entre la comminaulte...”. Zij klagen erover dat er, wegens de „chierte”, een soort koorts, die sedert twee of drie jaar in de stad heerst, zoveel behoeftigen zijn. De aandacht wordt hier vooral getrokken op de eerbare gezinnen die de last van hun talrijke kroost niet meer kunnen dragen en in stilte armoede lijden.

Een deel van de ondersteunden bestond uit weduwen. Velen werden in een Dishuis opgenomen, of leefden op een lijfrente van de Dis, na afstand te hebben gedaan van hun bezittingen.

(99) A.O.O.B., D.S.S., aanwinsten nr 16 a : rekwes door alle dismeesters van de stad aan Karel de Stoute.

(100) A.O.O.B., D.S.S., aanwinsten nr 16 b. Het stuk vermeldt geen datum, maar is gehecht aan een amortisatiebrief van 1517.

Wij beschikken over een voorstelling van een uitdeling in een versiering, aangebracht op een charter van het H. Geesthuis, van 1354 (101). De oorspronkelijke versiering bestond in de verluchting van de beginletter met de voorstelling van Christus bij het laatste oordeel. Nadien werden in de bovenste rand een viertal tekeningen bijgevoegd om de activiteiten van het huis te illustreren. De twee tekeningen aan de rechterkant tonen hoe rijke burgers aan een broeder geld en kledingstukken aanbieden. De derde stelt de verzorging van bedlegerige vrouwen door de zusters voor. In de linkerhoek wordt afgebeeld hoe twee broeders aan drie huusweken de provenen uitdelen. De broeders staan achter een gedekte tafel. De ene zet de provenen klaar en de tweede rijkt een kledingstuk aan een arme over. De drie armen komen met een smekend handgebaar naar de broeders toe. De eerste loopt op krukken, de tweede gebruikt een gaanstok. Het beeld dat wij hier van de ondersteunden van het H. Geesthuis krijgen mogen wij gerust toepassen op deze van de Dissen; want in beide gevallen worden zij de „aerme huusweken” genoemd.

Zelden worden afzonderlijke gevallen van hulpverlening gemeld. De enkele keren dat dit wel gebeurt, tonen opnieuw aan hoe breed het werkterrein van de Dissen zich uitstreckte. Enkele voorbeelden volgen. Op het einde van de vijftiende eeuw betaalde de Dis van O.-L.-Vrouw elke week 24 schellingen parisis aan arme zieken van de parochie (102). In het jaar 1517/18 gaf deze Dis

(101) K.A.P., charter 2. Aflaatbrief, verleend aan het H. Geesthuis door twee aartsbisschoppen en dertien bisschoppen, op 18 februari 1353, te Avignon. Dit charter is tentoongesteld in de skristie van de Potterie.

(102) A.O.O.B., D.O.V., reg. 8, rek. 1484/85, f° 56: „Item betaelt ter cause van XXIII schellingen parisis, die men alle weke deelt den aermen van onser Vrouwen prochie beddevast ligghende, bezet bij Gernaert Cooren, LXII pond, VIII schellingen”. IDEM, rek. 1485/86, f° 56: zelfde som. IDEM, reg. 9, rek. 1497/98, f° 76: een totaal van 46 pond, 16 schellingen.

78 pond parisis uit om de armen te helpen die door de pest waren aangetast (103). De Dis van S.-Gillis verleende op bevel van de stad extra-hulp aan de armen in de strenge winter van 1521/22, voor een bedrag van 101 pond en 8 schellingen parisis (104). Ook in 1510 heerste een strenge winter. Willem Fycket, dismeester van S.-Walburga, ging persoonlijk de noodlijdenden opzoeken om buitengewone aalmoezen te geven (105). Dezelfde Dis betaalde van 1495 tot 1499 jaarlijks tien schellingen aan Jan van den Nacht, „ een scamel priester ” (107). Het gebeurde dat de steun volledig geheim werd gehouden. Zo kennen wij een geval op S.-Walburga, waar een aalmoes van tien schellingen groten werd gezonden naar een man „ by wete ende consente van ons prochypape ende Gillis vander Vlaemincpoorte, want de man en wil niet ghenomt wezen ” (108).

De nalatenschap van de gestorven huusweeken kan ook helpen om ons het beeld van hun grote armoede voor te stellen. De Dissen hadden het recht beslag te nemen op de nagelaten bezittingen tot een waarde van

(103) A.O.O.B., D.O.V., reg. 12, rek. 1517/18, f° 112 : „ Betaelt om de aermelieden achter de stede van Brugghe te secoureren die ziec waren van der pestilencie in haerliedier noot, LXXVIII pond parisis”. Over de pest van 1518 te Brugge: O. DELEPIERRE, *Moeurs et usages du XVIe siècle, Handelingen van het Genootschap voor geschiedertis gesticht onder de benaming „ Société d'Emulation ” te Brugge*, IV (1842), blz. 250-356.

(104) A.O.O.B., D.S.G., reg. 2 rek. 1520/22, f° 57 : „ Betaelt bij laste van den dischmeesters in hueren handen bij ordonnancie ende bevele van der wet van deser stede, VIII pond IX schellingen groot, die ghedeelt zijn bij den dischmeesters den aermen, in den dieren ende stranghen wintre laest leden : CI pond VIII schellingen parisis ”.

(105) A.O.O.B., D.S.W., reg. 2, f° 56 v°.

(106) A.O.O.B., D.S.W., reg. 1, rekening 1495/99, f° 29 : „ Betaelt heer Jan van den Nacht, een scamel priester, sjaers X schellingen XL schellingen parisis voor vier jaer ”.

(107) Eerste vermelding: A.O.O.B., D.S.W., rek. 1499/1500, f° 31. Komt elk jaar terug. Soms worden 20 schellingen gegeven, zoals in 1499/1500.

(108) A.O.O.B., D.S.W., reg. 2, rekening 1513/14, f° 56 v°.

25 pond parisis, zodat in de rekeningen deze inkomsten worden vermeld. Voor het jaar 1485/86 wordt op S.-Jakobs volgende daarover meegedeeld (109).

Weduwe van Gheerbaerd de Groete	13 schel.	4 penningen par.
noch van de zelfde	27 schel.	10 penningen par.
Jan gheseid Scuddebolle	2 schel.	
van een vleeschhauwere cnape	4 schel.	4 penningen par.
van Gillis bij de Ramen	1 schel.	
uut tweduwenhuus	1 schel.	2 penningen par.
van Lysbette te Scepstale	8 schel.	4 penningen par.

Het onderzoek van de term „scamele huusweeken” toont aan hoe deze woorden als een verzamelnaam moeten gezien worden voor alle burgers die om één of andere reden ellende kenden. Onder hen bevinden zich werklozen, gebrekkigen, zieken, ouderlingen, weduwen, kraamvrouwen, grote gezinnen, priesters, enz. Essentieel schijnt te zijn dat zij thuis verblijven. Zieken in hospitalen zijn principieel uitgesloten, alhoewel in latere stichtingen wordt bepaald dat een deel van de provenen voor hen is bestemd. Landlopers en bedelaars komen zeker niet in aanmerking.

Tot zover dit overzicht over de inrichting van de Brugse Dissen. Wat deze instellingen praktisch realiseerden, en hoe zij in de loop van de jaren ontwikkelden werd niet besproken. Wij hopen in een volgende bijdrage daarover meer te vertellen.

P. VAN ZEIR.

(109) A.O.O.B., D.S.J., reg. 2, rekening 1485/86, f° 77.

BIJLAGEN

I

LIJST VAN DE GEKENDE ONTVANGERS

O.-L.-VROUW :

1381	Pieter den Vos, priester.
1408	Jakob vander Vloet.
1417/29	Willem vander Weede.
1432/40	Pieter Jansin.
1440/57	Jan Yweins.
1457/70	Jan vander Leye.
1470/72	Louis Lenoble.
1472/75	Jan Fijs, de jonghe.
1475/80	Louis Lenoble.
1480/89	Heindric Lippins.
1497/98	Donaes Pulvier.
1500	Jan van Zwinegeem.
1503/10	Jan vander Kerrest.
1511/12	Jan vander Kerrest en Joos, zijn zoon.
1519/27	Joos Tsoenin.

S.-GILLIS :

1369	Jan filius Clais, priester.
1369/98	Jan Dobbel, priester.
1417	Heer filius Clais, priester.
1447/58	Jan Plumcoopere, priester.
1470/73	Jacobszoene.
1483/84	Christoforus Manen.
1487/88	Andries de Mil.
1488/1503	Rogier Bernaerds.
1507/1512	Aernoud Vaes.
1520/1522	Jacop de Clerc.

S.-JAKOBS :

1405	Jan Hugheloot.
1459/78	Jooris Veyse.
1479/1502	Colaerd Belle.
1502/03	Philip Zuerinc.
1503/1515	Joos vander Kerrest.
1515/1522	Pieter Erembout.
1522/1525	Roelandt Cordier.
1525	Pieter vande Voorde.

S.-SALVATORS :

1376	naam niet vernoemd.
1396	Jan Huerel, priester.
1402/1438	Jan Zeghers.
1442/1452	Jakob vander Eke.
1460	Jan de Ram.
1470/1474	Pieter vander Eecke.

- 1474/1478 Absolon vander Munten.
 1478/1479 Berthelmeus Plucvoghel.
 1479/1490 Karel Vernaelde.
 1483/1485 Broeder Arnoud vanden Vivere.
 1491/1499 Daniel Dheirt
 1499/1502 Karel Vernaelde.
 1502/1507 Karel Looping.
 1507/1524 Pieter van de Voorde.

S.-WALBURGA :

- 1491/1492 Sebastiaen Weilbrecht.
 1495/1504 Jan Weilbrecht.
 1505/1506 Jakob Lauwers.
 1506/1526 Willem vanden Berghe.

II

LIJST VAN DE GEKENDE DISMEESTERS

O.-L.-VROUW :

- 1319 Clais van Sevencote
 1333 Heinric Maertine
 1434 Bodin van Zomergthem (vaervere)
 1340 Bodin van Zomergthem - Diederic van Beerneem.
 1344 Lamsin van Aelst - Jan Volkaerd (verwer) - Clais de Scavere
 Diederic van Berneem.
 1346 Gillis die men heet Cruke
 1347 Gillis die men heet Cruke - Diederic van Berneem
 Clais de Scavere (schaver)
 1351 Diederic van Berneem - Gillis die men heet Cruke
 Gillis van Aerdenburgh
 1355 Gillis van Aerdenburgh - Gillis die men heet Cruke
 Jan de Scavere - Hughe Zwine
 1357 Jan de Scavere
 1360 Gillis die men heet Cruke - Willem Haeke - Jan den
 Craeyscieterre - Jan de Scavere (vaervere)
 1363 Willem Haeke - Jan van Belleghem - Jan den Craeyscieterre
 1364 Gillis van Aerdenburgh - Willem Haeke - Jan van Belle-
 ghem - Jan den Craeyscieterre
 1365 Idem.
 1366 Jan van Belleghem
 1367 Jan den Craeyscieterre - Geraerd van Leffinghe
 Willem Haeke - Jan van Belleghem
 1368 Jan den Craeyscieterre
 1369 Jan den Craeyscieterre - Jan van Belleghem - Geraerd van
 Leffinghe - Lauwers de Sceppere
 1370 Idem.
 1372 Geraerd van Leffinghe
 1374 Jan den Craeyscieterre - Jan van Belleghem - Geraerd van
 Leffinghe - Lauwers de Sceppere
 1376 Idem.
 1384 Lauwers de Sceppere - Jan van Belleghem - Jacop van
 Zomergthem - Olivier Pieters

- 1389 Idem.
- 1390 Jan van Belleghem - Pieters Lauwereins - Jacop van Zomerghem
- 1391 Lauwers de Sceppere - Jan van Belleghem - Jacop van Zomerghem - Olivier Pieters
- 1398 Olivier Pieters - Lauwers de Sceppere - Willem de Backere - Jacop van Zomerghem
- 1400 Jacop van Zomerghem - Willem de Backere
- 1407 Willem de Backere - Olivier Pieters - Jan van der Stichgele - Cornelis van Aelst
- 1409 Willem de Backere - Martin de Langhe - Jan de Duvere - Jan van der Stichgele
- 1410 Idem.
- 1415 Idem.
- 1417 Jan van der Stichgele - Willem de Backere - Jan de Duvere
- 1422 Stafin Ghalaners - Jacob Caneele, de oude - Jan de Duvere - Pieter van Maelburch
- 1424 Jacob Caneele, de oude - Roegaer van Steghele - Jan de Duvere — Pieter van Maelburch
- 1427 Pieter van Maelburch — Pieter de Dijkere
- 1430 Adriaen Sleipstaf — Jacob Caneele, de oude — Clais Scoutheeten — Victor Wauters
- 1440 Jan van Nockerhout — Jan Lammens
- 1446 Roegier vande Woestine — Jan van Nockerhout — Heinric de Langhe — Pieter de Buerkele
- 1447 Idem.
- 1448 Jan van Nockerhout — Andries Bonin — Cornelis Ghiselin — Jacop vande Velde
- 1451 Roegier vande Woestine — Jan van Nockerhout — Andries Bonin
- 1454 Jan van Nockerhout — Andries Bonin
- 1455 Jan van Nockerhout — Andries Bonin — Cornelis Ghiselin
- 1458 Andries Bonin — Cornelis Ghiselin — Jacop vande Velde — Jan van Nockerhout
- 1459 Andries Bonin — Jacop vande Velde
- 1461 Cornelis Ghiselin — Jacop vande Velde — Pieter van Hulpen - Willem Formin
- 1462 Idem.
- 1463 Idem.
- 1466 Cornelis Ghiselin — Gervaes Corens — Willem Formin
- 1467 Cornelis Ghiselin — Pieter van Hulpen — Gervaes Corens — Willem Formin
- 1469 Pieter van Hulpen — Gervaes Corens — Willem Formin — Pieter van Meulebeke
- 1470 Raese vanden Houven — Gervaes Corens
- 1471 Pieter van Hulpen — Gervaes Corens — Pieter van Meulebeke — Raese vanden Houven
- 1472 Idem.
- 1473 Colaert de Herlay (rubber) — Gervaes Corens — Pieter van Meulebeke — Raese vanden Houven
- 1474 Idem.
- 1475 Idem.
- 1476 Colaert de Herlay — Gervaes Corens — Pieter van Meulebeke — Simoen Janssone

- 1478 Colaert de Herlay — Pieter van Meulebeke — Simoen
 Janssone — Pieter Degrave
 1479 Pieter Degrave
 1480 Colaert de Herlay — Pieter van Meulebeke — Simoen
 Janssone — Pieter Degrave
 1481 Simoen Janssone — Jacob van Schoore
 1482 Idem.
 1483 Simoen Janssone — Pieter Degrave — Cornelis Vlamync —
 Jacob van Schoore
 1484 Idem.
 1486 Pieter Degrave
 1487 Simoen Janssone — Pieter Degrave — Cornelis Vlamync —
 Jacob van Schoore
 1488 Idem.
 1489 Simoen Janssone — Jacob van Schoore — Joos Tsoenin —
 Jan vande Woestine
 1493 Idem.
 1502 Joos de Raedt
 1503 Joos de Raedt
 1504 Jacob van Schoore — Joos Tsoenin — Joos de Raedt — Jan
 dela Nesse
 1505 Idem.
 1506 Idem.
 1507 Joos de Raedt — Jan dela Nesse — Joos Tsoenin — Pieter
 Dassonneville
 1508 Idem.
 1509 Idem.
 1510 Jan dela Nesse — Joos Tsoenin
 1511 Joos de Raedt — Jan dela Nesse — Joos Tsoenin — Pieter
 Dassonnecille
 1512 Idem.
 1513 Joos de Raedt — Jan dela Nesse — Joos Tsoenin — Pieter
 Truwelin
 1516 Jan dela Nesse — Boudin Marseul — Jacob de Muene —
 Joos Le Venin
 1517 Jan dela Nesse — Boudin Marseul
 1518 Idem.
 1519 Idem.
 1520 Idem.
 1521 Jan dela Nesse — Jacop de Muene — Boudin Marseul
 1523 Idem.
 1525 Idem.

S.-GILLIS :

- 1269 Jan de Brunne
 1273 Idem.
 1289 Jan Coelewene
 1296 Idem.
 1309 Jan Vastrade (houtbreker)
 1310 Jan den Quicken — Jan Vastrade
 1320 Gerolf van Waes — Jan van Theemseke
 1326 Jan Vastrade
 1328 Pieter van Oestkerke — Jan Wautersone
 1338 Willem van Lisseweghe — Daniel Demets — Jan Genyaert

- 1344 Willem van Lisseweghe — Gillis Coppieren
 1345 Pieter filius Boudins Oste
 1347 Andries Buscop — Jan Bouds
 1348 Gillis Coppieren — Andries Buscop — Jan Bouds — Jan
 Vastrade
 1351 Andries Buscop — Jan Vastrade
 1356 Gillis Coppieren
 1358 Jan Bouds, de oude — Andries Buscop — Gillis Coppieren
 1362 Gheraerd Ledichghanger — Niclaus genoemd vette tanger
 — Lauwers filius Hughes — Aernout Boudevaert
 1365 Aernout Boudevaert — Pieter Osten — Gheraerd Ledich-
 ghanger — Lauwers filius Hughes
 1366 Pieter Osten — Lamsin de Mommelare
 1376 Jan van Biervliet — Pieter den Weynd — Pieter den Wale
 1377 Idem.
 1384 Jacob van Lisseweghe
 1388 Jacob van Lisseweghe — Jan vanden Broucke
 1389 Idem.
 1396 Jan vanden Broucke — Heinric vander Steenbrughe
 1401 Joris vander Stichele — Heinric Haghelinc — Jacob Smed
 1403 Heinric Haghelinc — Jacob Smed — Joris vander Stichele
 — Willem van Zuenkerke
 1408 Jacob Smed — Jan Moritoen — Willem van Zuenkerke
 1409 Jacob Smed (houtbreker) — Willem van Zuenkerke — Jan
 Maritoen
 1410 Idem.
 1419 Jan vander Steenbrughe — Andries vanden Werne —
 Victor van Cleven — Daniel Laris
 1420 Willem Smout — Joris vander Munte — Gheeraerd
 Pluvier — Jan de Plaet.
 1426 Joos vander Nederhuuse — Andries vanden Werne — Jacob
 filius Clais Pieters.
 1431 Joos vander Nederhuuse — Willem Smout — Anthonis de
 Moor.
 1433 Idem.
 1439 Jan vanden Werne.
 1451 Joris vander Munte — Gheeraerd Pluvier
 1453 Gheeraerd Pluvier.
 1454 Joris vander Munte — Jan de Plaet
 1456 Gheeraerd Pluvier — Jan de Plaet
 1457 Joris vander Munte — Jan de Plaet.
 1462 Joris vander Munte — Gheeraerd Pluvier — Renier Houd-
 maer.
 1464 Matheus Laris — Renier Houdmaer — Jacob Fierins —
 Gheeraerd Pluvier.
 1465 Idem.
 1468 Idem.
 1469 Idem.
 1471 Matheus Laris — Jacob Fierins — Adriaen van Houfsele.
 1472 Idem.
 1474 Matheus Laris — Gheeraerd Pluvier — Jacob Fierins —
 Adriaen Demuer.
 1475 Jacob Fierins — Adriaen Demuer — Matheus Laris.

- 1476 Willem Houdemaer — Adriaen Demuer.
 1480 Josse vander Beke — Adriaen Demuer — Willem Maertins
 — Willem Houdemaer.
 1481 Idem.
 1483 Andries de Mil — Jan van Benthem.
 1484 Andries de Mil — Andries Demuer.
 1486 Andries de Mil.
 1487 Andrean Demuer — Jan van Benthem — Andries de Mil —
 Pieter Masin.
 1489 Idem.
 1490 Idem.
 1499 Adriaen Demuer — Andries de Mil — Aernoudt van
 Levendale — Pieter Masin
 1507 Adriaen Demuer — Aernoudt van Levendale — Philip
 Bruneel — Adriaen vande Velde.
 1508 Adriaen vande Velde.
 1511 Philip Bruneel.
 1512 Adriaen vande Velde — Philip Bruneel — Lodewijc Fanir.
 1513 Adriaen vande Velde — Philip Bruneel.
 1519 Philip Bruneel — Adriaen vande Velde — Colaert Belle.
 1522 Philip Bruneel — Adriaen vande Velde — Jan... — Colaert
 Belle.
 1523 Philip Bruneel — Adriaen vande Velde — Jan... — Colaert
 Belle.

S.-JAKOBS :

- 1328 Clais van Zeeland — Jan den Duetel — Michiel vande
 Walle
 1338 Jan de Jonghe — Pieter van Loochuse — Heindric de Heere
 1339 Idem.
 1340 Jan Hoste — Heindric de Heere — Jan de Jonghe
 1345 Jan de Jonghe (grauwwerkere) Jan Hoste (grauwwerkere)
 — Jan Loye — Pieter vanden Damme
 1348 Jan Hoste — Heindric de Heere — Jan de Jonghe
 1349 Jan den Lokere
 1351 Godevaerd van Gheldre
 1354 Hughe den Zwaluwen
 1355 Idem.
 1356 Clais van Winendaele — Hughe den Zwaluwen — Gode-
 vaerd van Gheldre
 1357 Idem.
 1358 Idem.
 1359 Idem.
 1363 Hughe den Zwaluwen — Godevaerd van Gheldre — Gillis
 Bailgianus
 1364 Hughe den Zwaluwen — Godevaerd van Gheldre
 1367 Hughe den Zwaluwen — Jan de Laets
 1368 Godevaerd van Gheldre — Hughe den Zwaluwen — Jan de
 Laets (grauwwerkere)
 1369 Idem.
 1370 Hughe den Zwaluwen — Jan de Laets
 1371 Hughe den Zwaluwen (cupre) — Jan de Laets
 1376 Wouter den Coolnaere —Ravens — Jan Maertins

- 1388 Jan de Laets — Jan Beerond — Jan van Oorscamp
 1390 Idem.
 1397 Jan Beerond — Jan van Riemselede
 1408 Jacop Haghelsteen (crudenier)
 1409 Jacop Haghelsteen (crudenier) — Wouter van Riebeke
 (graenwerker) — Heinric Maertins
 1413 Jacop Haghelsteen — Boudin Renier — Heinric Maertins
 1416 Idem.
 1420 Boudin Renier — Jan van Cleyhem — Willem vande Peere-
 boome
 1426 Idem.
 1429 Idem.
 1430 Jan van Cleyhem — Boudin Renier — Lamsin de Lands-
 heere
 1431 Idem.
 1434 Idem.
 1436 Idem.
 1439 Boudin Renier — Lodewijc de Brunne
 1441 Boudin Renier — Jacob Baert — Lodewijc de Brunne
 1443 Boudin Renier — Jacob Baert (cupre) — Lodewijc de Brunne
 1445 Idem.
 1446 Idem.
 1447 Idem.
 1450 Jacob Baert — Antheunis Damast
 1455 Geraerd de Grote — Jan van Messem — Jacob Baert
 1457 Idem.
 1462 Geraerd de Grote — Jan van Messem — Pieter van Riemse-
 lede
 1465 Idem.
 1466 Idem.
 1467 Idem.
 1469 Idem.
 1470 Idem.
 1471 Jan van Messem — Philip Bitebloc — Pieter van Riemselede
 1472 Idem.
 1473 Jan van Messem — Geraerd de Grote — Pieter van Riem-
 selede — Philip Bitebloc
 1475 Jan van Messem — Pieter van Riemselede — Stevin vande
 Gheinste
 1477 Geraerd de Grote — Pieter van Riemselede — Stevin vande
 Gheinste — Jan van Messem
 1478 Idem.
 1480 Geraerd de Grote — Pieter van Riemselede — Heindric Fer-
 randt — Colin Belle
 1482 Geraerd de Grote — Pieter van Riemselede — Heindric
 Ferrandt
 1483 Pieter van Riemselede — Geraerd de Grote — Heindric Fer-
 randt — Stevin vande Gheinste
 1484 Pieter van Riemselede — Geraerd de Grote — Heindric Fer-
 randt
 1485 Heindric Ferrandt — Joos Loupaert — Pieter van Riem-
 selede
 1486 Idem.

- 1489 Idem.
 1491 Idem.
 1494 Pieter van Riemsede — Heindric Ferrandt — Joos Lou-
 paert — Boudin de Labye
 1496 Idem.
 1497 Idem.
 1500 Pieter van Riemsede — Boudin de Labye — Stevin van
 Praet
 1501 Idem.
 1502 Idem.
 1503 Idem.
 1505 Idem.
 1506 Idem.
 1508 Idem.
 1509 Pieter van Riemsede — Stevin van Praet — Jan Schinckele
 1511 Idem.
 1517 Idem.
 1518 Stevin van Praet — Jan Schinckele
 1523 Idem.
 1524 Stevin van Praet — Cornelis Breydel — Jan Clays

S.-SALVATORS :

- 1323 Gielis van Leke — Jan de Meester
 1326 Idem.
 1327 Gielis van Leke
 1328 Jan de Meester
 1330 Meeus Gaye
 1333 Meeus Gaye — Clays de Ries — Jan vanden Houte
 (drapier)
 1337 Meeus Gaye — Zeger Dullen — Jan vanden Houte
 1338 Idem.
 1339 Zeger Dullen — Jan vanden Houte — Pieter vande Walle
 1341 Meeus Gaye — Pieter vande Walle (drapier)
 1342 Zeger Dullen — Pieter vande Walle — Meeus Gaye
 1343 Zeger Dullen — Pieter vande Walle
 1346 Zeger Dullen
 1347 Idem.
 1348 Meeus Gaye
 1349 Gillis Vandehoorne — Pieter Vanderhaghe — Zeger Dul-
 len — Christiaen Rasen
 1350 Jan Maertine, de oude (timmerman) - Gillis Vandehoorne,
 de oude
 1351 Jan Maertine († voor 1352) — Gillis Vandehoorne — Pie-
 ter Vanderhaghe — Jan vanden Houte
 1352 Gillis Vandehoorne — Pieter Vanderhaghe — Jan Heyns
 — Jan vanden Houte — Jan Maertine (zoon van Jan Maer-
 tin, de timmerman)
 1354 Gillis Vandehoorne — Jan Heyns — Jan vanden Houte
 — Jacob de Maerschalck — Meeus Gaye — Zeger Dullen
 1355 Gillis Vandehoorne
 1356 Idem.
 1357 Gillis Vandehoorne — Jan Heyns — Jan vanden Houte
 Jacob de Maerschalck — Jan Heyns (cousscepper)

- 1358 Jan Heyns — Jan vanden Houte
 1359 Jan vanden Houte
 1360 Gillis Vandenhoorne — Jan vanden Houte — Jan Heyns
 — Jan van Moerkerke — Jacob de Maerschalck
 1361 Jan vanden Houte — Gillis Vandenhoorne
 1362 Gheraerd van Marizeele — Jan van Moerkerke — Heinric
 Devinc — Jan vanden Houte
 1363 Idem.
 1364 Jan vanden Houte
 1365 Gheraerd van Marizeele
 1367 Jan vanden Houte — Gheraerd van Marizeele
 1368 Jan vanden Houte — Gheraerd van Marizeele — Heinric
 Devinc — Clais van Moerkerke
 1369 Idem.
 1370 Idem.
 1373 Jan vanden Houte — Heinric Devinc — Clais van Moer-
 kerke — Pieter van Denremonde
 1376 Idem.
 1377 Idem.
 1381 Pieter van Denremonde
 1387 Heinric van Viven
 1390 Jan vanden Houte — Jacop Stuup — Jan van Onraedsberghe
 — Jan de Backere — Pieter Marael — Joris de Ruwe
 1391 Jan van Onraedsberghe — Jacob Stuup — Pieter Marael —
 Jan de Backere — Joris de Ruwe — Dominicus Spiking
 1396 Pieter Marael
 1403 Pieter Dewulf — Willem Rose — Lodewijk vande Velde
 1404 Idem.
 1407 Jan van Moerkerke — Pieter Dewulf — Wouter van Rie-
 beke
 1409 Jan van Moerkerke (vleeschouwer) — Pieter Dewulf (ma-
 kelare) — Wouter van Riebeke (messenier)
 1416 Jan van Moerkerke — Jan vanden Hooghenweghe — Jacob
 Crispiaens
 1419 Jan vanden Hooghenweghe — Jacob Crispiaens — Lodewijk
 vande Velde
 1420 Jan vanden Hooghenweghe — Jacob Cripiaens — Lodewijk
 vande Velde — Moris van Varsenare
 1421 Jan vanden Hooghenweghe
 1422 Jan vanden Hooghenweghe — Jacob Crispiaens — Lodewijk
 vande Velde
 1440 Jan vanden Hooghenweghe — Jacob Crispiaens — Gillis de
 Ingelsche
 1449 Jan Scuppelin — Gillis de Ingelsche — Gheeraert van Riem-
 selede
 1451 Idem.
 1453 Jan Lefeveré — Jan Laerke — Jan de Blic
 1454 Idem.
 1455 Idem.
 1456 Idem.
 1457 Idem.
 1458 Idem.
 1459 Idem.

- 1460 Idem.
 1465 Idem.
 1466 Idem.
 1468 Idem.
 1469 Idem.
 1470 Jan Lefevere — Jan de Blic — Christoffel de Cusere
 1471 Idem.
 1473 Lieven van Viven — Christoffel de Cusere — Berthelmeus Plucvoghel
 1474 Lieven van Viven — Jan de Blic — Christoffel de Cusere — Berthelmeus Plucvoghel
 1477 Lieven van Viven — Christoffel de Cusere — Berthelmeus Plucvoghel
 1478 Idem.
 1479 Lieven van Viven — Christoffel de Cusere — Berthelmeus Plucvoghel — Olivier Bateman
 1480 Idem.
 1482 Lieven van Viven — Martin vanden Eede — Berthelmeus Plucvoghel
 1484 Idem.
 1485 Idem.
 1486 Idem.
 1488 Idem.
 1489 Martin vanden Eede — Berthelmeus Plucvoghel
 1490 Lieven van Viven — Hubrecht de Jaghere — Martin vanden Eede (smid)
 1491 Lieven van Viven — Christoffel de Cusere — Berthelmeus Plucvoghel — Martin vanden Eede — Hubrecht de Jaghere
 1492 Lieven van Viven — Martin vanden Eede — Hubrecht de Jaghere
 1493 Lieven van Viven — Hubrecht de Jaghere — Jacop van Ghulicke
 1494 Lieven van Viven — Hubrecht de Jaghere — Jan de Blic
 1495 Idem.
 1497 Idem.
 1499 Idem.
 1501 Lieven van Viven — Jan de Blic — Karel Loopin
 1502 Idem.
 1503 Idem.
 1504 Idem.
 1505 Karel Loopin — Adriaen van Theymsche — Jan de Pluimcoopere (meester)
 1506 Idem.
 1507 Karel Loopin — Jan de Pluimcoopere — Maertin van Dhoorne — Adriaen van Theymsche
 1510 Jan de Pluimcoopere — Maertin van Dhoorne — Passchier Pijket
 1511 Idem.
 1512 Idem.
 1513 Idem.
 1516 Idem.
 1520 Jan de Pluimcoopere — Maertin van Dhoorne
 1521 Idem.

- 1522 Jan de Plumcoopere — Maertin Dhoorne — Pauwels Bette
 1523 Idem.
 1524 Maertin van Dhoorne — Pauwels Bette
 1515 Pauwels Bette — Cornelis vande Cappelle — Pieter vande Voorde
 1526 Idem.

S.-WALBURGA :

- 1339 Willem de Casemaker
 1355 Jan Huerel (wisselaar) — Jan van Lessenbusch
 1357 Idem.
 1359 Idem.
 1363 Jan Huerel
 1391 Pauwel de Witte
 1404 Jan Haeke
 1408 Boudin Rycquaert
 1409 Idem.
 1413 Idem.
 1416 Boudin Rycquaert — Jan Regaerd
 1426 Boudin Rycsuaert — Jan Brunnie
 1433 Jan Brunnie — Joris Cornewaille
 1435 Idem.
 1436 Idem.
 1446 Herman Hoofd (zilversmid) — Jan Michiels zuene
 1450 Idem.
 1451 Jan de Clerc — Cornelis vanden Bussche
 1453 Idem.
 1454 Idem.
 1455 Idem.
 1456 Idem.
 1458 Idem.
 1460 Idem.
 1462 Idem.
 1464 Idem.
 1465 Idem.
 1467 Cornelis vanden Bussche — Everaerd Scellepaghe
 1468 Idem.
 1470 Cornelis vanden Bussche (schachtmaker)
 1471 Cornelis vanden Bussche — Everaerd Scellepaghe
 1472 Idem.
 1473 Idem.
 1474 Idem.
 1476 Idem.
 1478 Idem.
 1479 Cornelis vanden Bussche
 1480 Lodewijc Demey — Pieter Noblet — Jan vander Wulghe
 1481 Idem.
 1482 Idem.
 1483 Idem.
 1484 Lodewijc Demey — Jan vander Wulghe
 1485 Lodewijc Demey
 1486 Lodewijc Demey — Jan vander Wulghe — Joris Poelvoet
 1487 Idem.

- 1488 Idem.
1493 Jan vander Wulghe — Joris Andries — Allaerd Blanckaert
1494 (januari) Lodewijc Demey — Jan vander Wulghe — Joris
Poelvoet
1494 (oogst) Gillis vande Vlaemyncpoorte — Alaert Blanckaert
Cornelis vander Weerde — Joris Blomme
1495 Gillis vande Vlaemyncpoorte — Joris Blomme
1499 Gillis vande Vlaemyncpoorte — Cornelis vander Weerde
1500 Gillis vande Vlaemyncpoorte — Cornelis vander Weerde —
Olivier Butteel — Jan Marissal
1501 Idem.
1503 Idem.
1504 Gillis vande Vlaemyncpoorte — Cornelis vander Weerde —
Jan Marissal
1505 Gillis vande Vlaemyncpoorte — Cornelis vander Weerde
— Olivier Butteel — Jan Marissal
1507 Gillis vande Vlaemyncpoorte — Cornelis vander Weerde —
Olivier Butteel
1506 Gillis vande Vlaemyncpoorte — Olivier Butteel
1508 Gillis vande Vlaemyncpoorte — Cornelis vander Weerde —
Olivier Butteel — Willem Fyket
1509 Gillis vande Vlaemyncpoorte — Cornelis vander Weerde —
Willem Fyket — Jan Basset
1510 Idem.
1511 Gillis vande Vlaemyncpoorte — Cornelis vander Weerde
1512 Gillis vande Vlaemyncpoorte — Cornelis vander Weerde —
Willem Fyket — Jan Basset
1513 Gillis vande Vlaemyncpoorte — Cornelis vander Weerde —
Lievin vande Walle — Jacop Boudiflaet
1514 Idem.
1516 Idem.
1517 Idem.
1518 Gillis vande Vlaemyncpoorte — Cornelis vander Weerde —
Lievin vande Walle — Joos de Clerk
1520 Idem.
1521 Idem.
1522 Idem.
1523 Idem.
1525 Idem.
1526 Idem.